МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему: **«ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В ПРОЦЕСІ МИСТЕЦЬКОЇ ТВОРЧОСТІ»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0133-з
спеціальності: 013 «Початкова освіта»
освітньо-професійної програми «Початкова освіта»
Є. В. Проніна

Керівник: доцент кафедри дошкільної та початкової освіти, к. пед. н., доцент _____
Ю. Є. Зубцова

Рецензент: доцент кафедри дошкільної та початкової освіти, к. пед. н. _____
Н. В. Вахняк

Запоріжжя
2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра дошкільної та початкової освіти
Рівень вищої освіти магістерський
Спеціальність 013 «Початкова освіта»
Освітньо-професійна програма «Початкова освіта»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____

«____» _____20__ року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Проніній Євгенії Віталіївні

1. Тема роботи: «Формування культурної компетентності учнів початкової школи в процесі мистецької творчості»
керівник роботи Зубцова Юлія Євгенівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної і початкової освіти
затверджені наказом ЗНУ від «24» вересня 2024 р. № 1446-с

2. Строк подання студентом роботи 01 грудня 2024 р.

3. Вихідні дані до роботи: матеріали педагогічної практики, курсових робіт

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): проаналізувати сутність поняття «культурна компетентність», визначити вплив мистецької творчості на формування культурної компетентності молодшого школяра, розробити методичні рекомендації щодо формування культурної компетентності учнів початкової школи в процесі мистецької творчості, обґрунтувати педагогічні умови формування культурної компетентності молодших школярів у процесі мистецької творчості

5. Перелік графічного матеріалу: 4 таблиці

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада Консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Зубцова Ю.С.	02.03.24 р.	02.03.24 р.
Розділ 1	Зубцова Ю.С.	06.04.24 р.	06.04.24 р.
Розділ 2	Зубцова Ю.С.	08.06.24 р.	08.06.24 р.
Висновки	Зубцова Ю.С.	06.10.24 р.	06.10.24 р.
Додатки	Зубцова Ю.С.	19.11.24 р.	19.11.24 р.

7. Дата видачі завдання: 02.03.2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Збір та систематизація матеріалу	лютий	виконано
2.	Написання вступу	березень	виконано
3.	Написання першого розділу	квітень-травень	виконано
4.	Написання другого розділу	червень	виконано
5.	Написання висновків	вересень	виконано
6.	Оформлення додатків	жовтень	виконано
7.	Оформлення роботи, рецензування	листопад	виконано
8.	Захист	грудень	

Студент _____ Проніна Є.В.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ Зубцова Ю.Є.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 56 с., 4 таблиці, 50 джерел, 3 додатки.

Мета дослідження: розроблення і теоретичне обґрунтування методики формування культурної компетентності учнів початкової школи в процесі мистецької творчості.

Об’єкт дослідження: процес формування культурної компетентності учнів початкової школи засобами мистецької творчості.

Предмет дослідження: методика формування культурної компетентності учнів початкової школи в процесі мистецької творчості.

Методи дослідження: загальні методи наукового пізнання – діалектичний і логічний методи пізнання, абстрагування, аналіз і синтез, індукція й дедукція при аналізі впливу мистецької творчості на формування культурної компетентності учнів початкової школи; методи теоретичного дослідження – педагогічний аналіз філософської, психологічної, педагогічної літератури, нормативно-правових документів та узагальнення отриманої інформації з метою дослідження сутності, структури й особливостей формування культурної компетентності учнів початкової школи.

Теоретичне значення роботи полягає в науковому обґрунтуванні методики формування культурної компетентності молодших школярів у процесі мистецької творчості.

Практичне значення полягає в розробленні педагогічних умов, які сприяють ефективному запровадженню методики формування культурної компетентності молодших школярів у процесі мистецької творчості

Галузь використання: заклади загальної середньої освіти.

ФОРМУВАННЯ, КУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ, УЧНІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ, МИСТЕЦЬКА ТВОРЧІСТЬ

SUMMARY

Pronina Ye.V. Formation of Cultural Competence of Primary School Students in the Process of Artistic Creativity

The qualification work consists of an introduction, two parts, conclusions, a list of references (50 sources, including 14 of foreign origin), and three appendices.

Modern democratic societies are characterized by the increasing role of cultural factors, which serve as essential tools for the development and preservation of universal human values. In European countries, culture has become a key element for fostering social cohesion, critical thinking, and strengthening identity at both individual and collective levels. Cultural competence plays a significant role in preparing children for active participation in social and cultural life. Students learn not only to perceive cultural phenomena but also to critically reflect on them, form their own positions, and understand the importance of cultural diversity.

Artistic creativity is a universal means of developing cultural competence because it contributes not only to knowledge acquisition but also to forming an emotional and value-based attitude toward the world. Engaging children in creative activities helps them explore and interpret cultural traditions, develop creativity, communication skills, and teamwork abilities, all of which are crucial for successful socialization.

The research purpose: to develop and theoretically substantiate a methodology for the formation of cultural competence in primary school students through artistic creativity.

The research tasks :

1) to clarify the essence of the concept of "cultural competence;"

2) to determine the influence of artistic creativity on the formation of cultural competence in primary school students;

3) to develop methodological recommendations for forming cultural competence in primary school students through artistic creativity;

4) to substantiate the pedagogical conditions for the formation of cultural competence in primary school students in the process of artistic creativity.

The object of the research is the process of forming cultural competence in primary school students through artistic creativity.

The subject of the research is the methodology for forming cultural competence in primary school students through artistic creativity.

The part 1 “Theoretical Foundations of the Formation of Cultural Competence of Primary School Students in the Process of Artistic Creativity” analyses the content of the concept “cultural competence” and characterizes artistic creativity as a factor in the development of cultural competence in primary school students.

The part 2 “Methodology for the Formation of Cultural Competence in Students in the Process of Artistic Creativity” theoretically substantiates methodological recommendations for developing cultural competence in primary school students through artistic creativity and outlines the pedagogical conditions for this process.

The obtained results can be used by teachers in general secondary education institutions.

Keywords: formation, cultural competence, primary school students, artistic creativity.

ЗМІСТ

Вступ……. 8
Розділ 1. Теоретичні основи формування культурної компетентності учнів початкової школи в процесі мистецької творчості ……..… 12
1.1. Змістове наповнення поняття «культурна компетентність»..... 12
1.2. Мистецька творчість як чинник формування культурної компетентності молодших школярів…….…….. 29
Розділ 2. Методика формування культурної компетентності учнів в процесі мистецької творчості…… 38
2.1. Методичні рекомендації щодо формування культурної компетентності учнів початкової школи в процесі мистецької творчості... 38
2.2. Педагогічні умови формування культурної компетентності учнів початкової школи в процесі мистецької творчості ……... 52
Висновки…… 61
Список використаних джерел……... 64
Додатки…… 69

ВСТУП

Сучасне демократичне суспільство характеризується постійним зростанням ролі культурного чинника, який є важливим інструментом для розвитку та збереження загальнолюдських цінностей. Культура в європейських державах стала запорукою соціальної згуртованості, розвитку критичного мислення та зміцнення ідентичності як на індивідуальному, так і на колективному рівнях.

Стратегічними орієнтирами загальної освіти в Україні є закони «Про освіту» (2017, зі змінами 2020 р.), «Про загальну середню освіту» (2020) й концепція «Нова українська школа». В освітній реформі «Нова українська школа» (НУШ), яка спрямована на формування всебічно розвинених, самодостатніх і соціально відповідальних громадян, ключову роль відіграє культура й виступає не лише як предмет вивчення, а і як засіб розвитку ціннісних орієнтирів, соціальних навичок та творчого потенціалу учнів.

В основу вищезазначених законодавчих документів покладено компетентнісний підхід, що передбачає формування у школярів низки ключових компетентностей, серед яких культурна компетентність займає важливе місце, охоплює знання про українську культуру, світові культурні традиції, історію, мистецтво, літературу. Культурна компетентність відіграє важливу роль у підготовці дітей до активної участі в суспільному та культурному житті. Учні навчаються не лише сприймати культурні явища, а й критично осмислювати їх, формувати власну позицію, розуміти важливість культурного різноманіття.

Актуальність теми дослідження «Формування культурної компетентності учнів початкової школи в процесі мистецької творчості» зумовлена сучасними тенденціями розвитку освіти, які спрямовані на формування всебічно розвиненої, культурно свідомої й творчої особистості та підтверджується дослідженнями науковців (І. Бех, В. Кліменко, В. Моляко, О. Музика,

Т. Піроженко, Л. Рябокінь, Л. Сохань, О. Сухомлинська, К. Чорна та ін.). Науковці викладають теоретичні аспекти, концептуальні положення інноваційних підходів у реалізації освітніх завдань із формування культурної компетентності учнів початкової школи.

Універсальним засобом розвитку культурної компетентності є мистецька творчість, оскільки вона сприяє не лише засвоєнню знань, але й формуванню емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього світу. Залучення дітей до творчої діяльності допомагає їм пізнавати та інтерпретувати культурні традиції, розвивати креативність, комунікативні навички, а також уміння працювати в команді, що є важливими для успішної соціалізації.

Учні початкової школи перебувають на важливому етапі формування світогляду, тому навчання, що базується на мистецькій творчості, допомагає їм розвивати естетичні смаки, емоційну чутливість, а також вміння взаємодіяти з культурними символами та традиціями.

Важливе місце у формуванні культурної компетентності посідає мистецька творчість, завдяки якій дитина набуває досвід емоційно-почуттєвого сприймання, художньо-творчого самовираження. Вітчизняні науковці І. Біла, Е. Бєлкіна, В. Кардашов, О. Комаровська, Л. Масол, Н. Миропольська, Л. Михайлова, С Ничкало, В. Рагозіна, І. Руденко доводять важливу роль мистецької творчої діяльності у розвитку розуміння культури, формуванні естетичних цінностей та особистої творчої виразності. Засобами мистецтва діти засвоюють різні аспекти культурної спадщини, вчаться виражати свої думки, емоції та ідентичність, а також розвивають навички міжкультурної комунікації.

Мистецька творчість охоплює вивчення різних видів мистецтва — живопису, музики, танцю, театру, літератури, що формує здатність до критичного мислення та креативного підходу. Важливим аспектом є здатність розуміти та аналізувати символи та ідеї, що стоять за мистецькими творами, а також розвиток емпатії через знайомство з культурними особливостями інших народів. Мистецька творчість є невід’ємною частиною процесу формування культурної компетентності, що дозволяє гармонійно інтегрувати особистісний

розвиток із соціальними та культурними нормами.

На жаль, всупереч багатоаспектному висвітленню проблеми формування культурної компетентності учнів початкової школи, більшість молодших школярів не розкривають свої здібності у процесі мистецької творчості. Це, на наш погляд, зумовлено наявністю суперечностей між:

- теоретичним усвідомленням значення мистецької творчості та її практичною реалізацією, оскільки на практиці не завжди використовуються ефективні методи для залучення дітей до творчого процесу;

- потребою учнів у творчій самореалізації та обмеженими можливостями для цього, недостатньою кількістю ресурсів, часу чи підтримки з боку педагогів;

- бажанням дітей до вільного самовираження та формалізованим підходом у навчанні мистецтва, обмеженням творчості учнів, які прагнуть експериментувати та вільно виражати свої ідеї, традиційними підходами, що передбачають чітке слідування інструкціям і стандартам.

Ці суперечності вимагають нових підходів до організації освітнього процесу, де мистецька творчість стане важливим складником не тільки розвитку креативності, але й формування культурної компетентності молодших школярів.

Наявність означених суперечностей, актуальність цієї проблеми, її важливість для педагогічної теорії й недостатній рівень розробленості щодо освітньої практики зумовили вибір теми дослідження: «Формування культурної компетентності учнів початкової школи в процесі мистецької творчості».

Мета дослідження полягає в розробленні й теоретичному обґрунтуванні методики формування культурної компетентності молодших школярів засобами мистецької творчості.

Завдання дослідження:

1. З’ясувати сутність поняття «культурна компетентність».
2. Визначити вплив мистецької творчості на формування культурної компетентності молодшого школяра.

3. Розробити методичні рекомендації щодо формування культурної компетентності учнів початкової школи в процесі мистецької творчості.

4. Обґрунтувати педагогічні умови формування культурної компетентності молодших школярів у процесі мистецької творчості.

Об'єкт дослідження – процес формування культурної компетентності учнів початкової школи засобами мистецької творчості.

Предмет дослідження – методика формування культурної компетентності учнів початкової школи в процесі мистецької творчості.

Для розв'язання поставлених завдань було застосовано наступні **методи дослідження:**

- загальні методи наукового пізнання: діалектичний і логічний методи пізнання, абстрагування, аналіз і синтез, індукція й дедукція при аналізі впливу мистецької творчості на формування культурної компетентності учнів початкової школи;

- методи теоретичного дослідження*:* педагогічний аналіз філософської, психологічної, педагогічної літератури, нормативно-правових документів та узагальнення отриманої інформації з метою дослідження сутності, структури й особливостей формування культурної компетентності учнів початкової школи.

Використані методи забезпечили комплексне пізнання предмета дослідження, дали можливість якісно проаналізувати науково-теоретичні дані.

Теоретичне значення дослідження полягає в науковому обґрунтуванні методики формування культурної компетентності молодших школярів у процесі мистецької творчості.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробленні педагогічних умов, які сприяють ефективному запровадженню методики формування культурної компетентності молодших школярів у процесі мистецької творчості.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В ПРОЦЕСІ МИСТЕЦЬКОЇ ТВОРЧОСТІ

1.1. Змістове наповнення поняття «культурна компетентність»

Дослідження проблеми формування культурної компетентності учнів початкової школи потребує розгляду ключових дефініцій: «культура» і «культурна компетентність».

Довідникова література дозволяє з'ясувати сутність поняття «культура», яке походить від латинського «cultura», в перекладі означає «обробіток, вирощування, догляд», є багатозначним і широко використовуваним в різних наукових галузях — від філософії та антропології до соціології та педагогіки. [11, с. 391].

Одним із перших поняття «культура» в філософській літературі використав Марк Порцій Катон (III ст. до н.е.) у значенні «агрикультура». У трактаті про землеробство філософ висвітлював питання догляду за ділянкою землі. Згодом поняття «культура» починає співвідноситися з розумністю, що знайшло своє відображення в середньовічному терміні «cultura mentis» - культура мислення [46].

Аналіз філософських джерел надає можливість прослідкувати динаміку збагачення сутності досліджуваного поняття в історії людства. Так, Марк Туллій Цицерон у трактаті «Тустуланські бесіди» (45 р. до н.е.) називає філософію «культурою душі» і вказує на необхідність культури (оброблення) душі й духу [39].

З XVII століття поняття «культура» починає трактуватися як створена людством реальність, а в наступному столітті набуває значення освіченості, вихованості людини у суспільстві, матеріальних, духовних, художніх

різновидів людської діяльності.

У сучасній науковій літературі культура трактується здебільшого як універсальне ставлення людини до світу, за допомогою якого вона творить світ і себе. Кожна культура розглядається дослідниками як спосіб творчої самореалізації людини [4]. Тому осягнення інших культур збагачує людину не тільки новими знаннями, а й новим творчим досвідом.

У науковій літературі існує кілька підходів до визначення цього терміна, що відображають різні аспекти та рівні розуміння культури.

Одним із класичних визначень культури є тлумачення її як сукупності матеріальних і духовних цінностей, створених людством у процесі його історичного розвитку, що висвітлюють наукові дослідження 19-20 століть.

Так, наукове трактування культури вперше було сформульоване у працях засновників культурної антропології, таких як Едвард Тайлор (1832–1917), який у своїй книзі «Примітивна культура» (1871) визначив культуру як «складний комплекс, що включає знання, вірування, мистецтво, мораль, закони, звичаї та будь-які інші здібності й звички, засвоєні людиною як членом суспільства» [48]. Е. Тайлор підкреслював універсальну природу культури, припускаючи, що всі суспільства розвивають подібні культурні моделі, хоча й з різною швидкістю. Це широке визначення заклало основу для майбутніх антропологічних досліджень культури.

Вивчення культури було досліджено багатьма видатними вченими в різних дисциплінах, і кожен із них зробив унікальний внесок у розуміння цього складного феномена. Так, Франц Боас (1858–1942) вважається батьком американської антропології, який популяризував концепцію культурного релятивізму, згідно з якою культури слід розуміти на основі їхніх власних цінностей і стандартів, а не оцінювати за критеріями іншої культури. Вчений стверджував, що жодна культура не є вищою чи нижчою за іншу. Ф. Боас підкреслював важливість розуміння культури в її історичному контексті та заклав основи культурної антропології, виступаючи за проведення польових досліджень та детальних етнографічних досліджень [37].

Основоположник символічної антропології Кліффорд Гірц (1926–2006) запропонував концепцію культури як системи символів і значень. У своїй відомій праці «Інтерпретація культур» (1973) він визначив культуру як «систему успадкованих уявлень, виражених у символічних формах, за допомогою яких люди спілкуються, зберігають та розвивають знання та ставлення до життя» [41]. Інтерпретативний підхід К. Гірца до культури підкреслював важливість «глибокого опису» — детального розуміння культурних символів і практик у їхньому конкретному контексті.

П’єр Бурдьє (1930–2002) ввів поняття «культурний капітал», що стосується нематеріальних соціальних активів, таких як освіта, інтелект, манера мовлення та зовнішність, які сприяють соціальній мобільності. Його роботи, як-от «Відмінність» (1979), досліджують, як культура і смаки використовуються як інструменти соціальної стратифікації та влади. П. Бурдьє зосереджував увагу на тому, як культура пов’язана з соціальними структурами та динамікою влади, зокрема в контексті класу й освіти. Він стверджував, що культурні практики та переваги є ключовими інструментами соціальної відмінності [38].

Одним із піонерів учасницького спостереження та польових досліджень в антропології був Броніслав Малиновський (1884–1942). Його дослідження жителів Тробріанських островів, задокументовані в «Аргонавтах західного Тихого океану» (1922), підкреслювали, що культура виконує функціональні потреби суспільства, як-от економічне виживання, соціальний порядок і релігійні практики [44]. Науковець розробив теорію функціоналізму, припускаючи, що кожен елемент культури виконує роль у підтримці стабільності суспільства. Культура, за Б, Малиновським, є системою інститутів, що задовольняють індивідуальні та колективні потреби.

Відома культурна антропологиня Маргарет Мід (1901–1978) у своїй роботі «Дорослішання в Самоа» (1928), зосереджувалася на ролі культури у формуванні поведінки людини, зокрема в дитинстві та підлітковому віці. Вона також відома своїми дослідженнями гендерних ролей і сексуальності в різних культурах. М. Мід кидала виклик західним уявленням про людську природу,

показуючи, що поведінка, яку вважали «природною», насправді формується культурними практиками [45]. Вона також виступала за культурний релятивізм і підкреслювала важливість міжкультурного розуміння.

Італійський марксистський філософ Антоніо Ґрамші (1891–1937) розробив концепцію культурної гегемонії. Він стверджував, що панівний клас утримує владу не лише за допомогою політичних чи економічних засобів, а й через контроль над культурними інституціями, що формують світогляд підлеглих класів [42]. Концепція гегемонії А. Ґрамші підкреслює роль культури у підтримці соціального порядку та те, як ідеології використовуються для виправдання домінування панівному класу.

Один із ключових фігур у культурних дослідженнях, Раймонд Вільямс (1921–1988) стверджував, що культура — це «цілий спосіб життя», який включає як художні, так і повсякденні практики. У своїх роботах, як-от «Культура і суспільство» (1958) і «Ключові слова» (1976), він досліджував, як культура формує соціальні відносини і навпаки [50]. Р. Вільямс розширив визначення культури, включивши до нього популярні медіа та повсякденне життя, тим самим поєднуючи «високу» та «низьку» культуру. Він підкреслював динамічний характер культури як процесу переговорів і конфліктів.

Один із засновників соціології, Еміль Дюркгейм (1858–1917) розглядав культуру як продукт колективної свідомості. У своїй праці «Елементарні форми релігійного життя» (1912) він проаналізував, як релігія, ключовий елемент культури, сприяє соціальній згуртованості, підкріплюючи спільні вірування та практики [40]. Е. Дюркгейм підкреслював роль культурних символів і ритуалів у підтримці соціальної інтеграції та солідарності. Він стверджував, що культурні норми та цінності є важливими для підтримання соціального порядку.

Центральною фігурою у розвитку культурних досліджень був Стюарт Холл (1932–2014), який зосередився на тому, як культура пов’язана з владою та ідеологією. Його робота над медіа, ідентичністю та репрезентацією, особливо у тексті «Кодування/Декодування» (1980), досліджувала, як культурні значення

створюються та оспорюються [43]. Дослідження С. Холла підкреслюють, що культура не є статичною, а постійно переосмислюється через боротьбу за владу, особливо в контексті раси, класу та гендеру. Він наголошував на важливості репрезентації та ролі медіа у формуванні культурної ідентичності.

Вивчення культури видатними зарубіжними вченими охоплює різні дисципліни та погляди, від антропології та соціології до філософії та культурних досліджень. Їхній внесок сформував наше розуміння культури як динамічного, багатогранного феномена, який глибоко впливає на поведінку людей, соціальні відносини та структури влади. Ці вчені підкреслюють значення культури у формуванні індивідуальної ідентичності, соціальних норм і глобальних взаємодій.

Вивчення поняття «культура» в українській педагогіці має глибоке коріння та багатовимірний підхід, що відображає історичні, соціальні й національні особливості.

Український академік І. Бех приділяє особливу увагу культурі у вихованні особистості. У своїх працях він розглядає культуру як ключовий чинник формування моральних, етичних та духовних цінностей у дитини. Вчений стверджує, що культура є важливим інструментом виховання особистості. Вона формує систему цінностей, орієнтирів та ідеалів, які визначають поведінку людини та її ставлення до світу. Культурні цінності, за його думкою, служать моральним фундаментом для розвитку особистості, впливаючи на її вибір та рішення в житті. І. Бех наголошує на важливості мистецтва як елементу культури, що безпосередньо впливає на емоційний і духовний розвиток особистості. Завдяки мистецьким творам діти вчаться розуміти красу, цінувати естетичні й моральні аспекти життя, розвивати емпатію та етичні якості [1]. Культурне виховання допомагає дитині розвивати внутрішню стійкість і моральну автономію, зрощувати такі риси, як терпимість, повага до інших та готовність до самовдосконалення, що особливо важливо у сучасному світі, де існує багато викликів та спокус. У працях І. Беха культура розглядається як чинник, який забезпечує моральний розвиток особистості,

допомагаючи дитині усвідомлювати свою відповідальність перед суспільством. Моральне виховання, основане на культурних цінностях, дає можливість дітям зрозуміти своє місце у світі, свою роль і значення для інших людей [2].

Українська педагогиня й дослідниця О. Комаровська приділяє увагу питанню культури та вихованню цінностей у школярів. Вона наголошує на тому, що культура є важливим складником формування світогляду дитини, її моральних орієнтирів і ціннісних пріоритетів. О. Комаровська підкреслює, що культура є базою, на якій будується система цінностей кожної особистості, сприяє усвідомленню школярами важливості загальнолюдських цінностей, таких як доброта, справедливість, чесність та повага до інших. Культурне виховання допомагає формувати моральні принципи та орієнтири, які впливають на поведінку учнів у школі та поза нею. На думку О. Комаровської, однією з найважливіших форм культурного виховання є звернення до мистецтва та літератури. Вона стверджує, що залучення учнів до національних традицій, обрядів та фольклору розвиває у них почуття патріотизму та відповідальності за збереження культурної спадщини. Це також сприяє формуванню етичних норм та стандартів поведінки, які передаються від покоління до покоління. О. Комаровська вважає, що культура відіграє важливу роль у формуванні моральних і соціальних цінностей у школярів. Завдяки інтеграції культурних елементів у навчальний процес, педагоги можуть виховувати в учнів не лише знання, але й розуміння того, що є цінним і важливим у житті [14].

Важливим питанням у науковій літературі постає класифікація культури. Науковці пропонують декілька основних підходів до її класифікації. Поділ культури на матеріальну та духовну культуру є одним із найпоширеніших. Матеріальна культура включає фізичні об’єкти, створені людиною (будівлі, інструменти, технології), тоді як духовна культура охоплює цінності, вірування, мораль, мистецтво та наукові знання. Визначення цієї дихотомії підкреслюється в працях сучасних науковців, які розглядають культуру як сукупність виробничих і соціальних відносин.

Соціологічний підхід до класифікації культури передбачає розрізнення між елітарною (високою), масовою і народною культурами. Елітарна культура стосується продуктів мистецтва, що мають високу естетичну цінність, тоді як масова культура пов’язана з широким споживанням медіапродуктів і розваг. Народна культура відображає традиції, звичаї та творчість народних мас, включаючи фольклор, музику і танці [6].

Іншим важливим аспектом є поділ культури на національну та світову. Національна культура відображає особливості конкретної країни чи етносу, зберігаючи традиції, мову, історію та цінності. Світова культура, своєю чергою, об’єднує загальнолюдські досягнення в науці, мистецтві, технологіях і моральних цінностях.

О. Бованенко аналізує різні наукові підходи до визначення поняття «культура» у працях вітчизняних і зарубіжних дослідників і характеризує різні підходи у класифікації, що містить визначення поняття «культура» (табл. 1.1) [4]:

Таблиця 1.1.

Основні підходи до визначення поняття «культура»

№	Назва	Зміст	Приклад
1	Антропологічний	визнання самоцінності культури кожного народу, а також визнання рівноцінності усіх культур на землі	- розуміння культури як того, що створено людиною, будь то матеріальні предмети, зовнішня поведінка, символічна поведінка або соціальна організація (Л. Бернард); - як спосіб життя, який наслідує спільність або плем’я (К. Уіслер).
2	Соціологічний підхід	культура як чинник організації і утворення життя якого-небудь суспільства. Культурні цінності створюються самим суспільством, але вони ж потім і	- поняття «культура», як успадковані винаходи, речі, технічні процеси, ідеї, звичаї і цінності (Б. Малиновский); - міцні вірування, цінності і норми поведінка, яка організовує соціальні зв’язки і робить

Продовження таблиці 1.1.

		визначають розвиток цього суспільства, життя якого починає все більше залежати від зроблених їм цінностей	можливою загальну інтерпретацію життєвого досвіду (У. Беккет); - мова, вірування, естетичні смаки, знання, професійна майстерність і всякого роду звичаї (А. Радкліфф-Браун).
3	Філософський підхід	шляхом аналізу в житті суспільства виокремлюють деякі риси, характеристики, закономірності й розуміють як те, що складає основу культури або причину її розвитку. Культура розуміється як «зміст» або як «спосіб буття» суспільства. Під поняттям «культура» філософи розуміють всі види перетворювальної діяльності суспільства і людини разом з її результатами.	- розуміння культури, як шляху від замкнутої єдності через розвинене різноманіття до розвиненої єдності (Г. Зиммель); - що має відносно постійний нематеріальний зміст, який передається в суспільстві за допомогою процесу соціалізації (Г. Беккер); - що функціонує, як організована система, що спрямовує соціальні дії особистості, має регулятивну силу та впливає на всі соціальні процеси (Т. Парсонс)
4	Педагогічний підхід	сукупність знань, норм, цінностей і традицій, що передаються від покоління до покоління через освіту і виховання. Культура в педагогічному контексті виконує важливу соціальну функцію формування особистості та	визначення поняття «культура» запропоноване в словниковій літературі, а саме як «сфери духовного життя суспільства», а також «явище, завдяки якому люди стають соціально адаптованими, активними та професійно придатними» (Л. Хоружа)

Продовження таблиці 1.1.

		підготовки її до участі в суспільному житті	
5	Психоаналітичний підхід	культура розглядається як система символів і структур, яка регулює несвідомі імпульси та інстинкти людини, спрямовуючи їх у соціально прийнятні форми.	поняття «культура» позначає всю суму досягнень, що відрізняють життя людини від життя його предків із тваринного світу, а також культура служить двом цілям: захисту людини від природи та врегулюванню відносин між людьми (З. Фройд та К. Юнг) розглядають ті сторони культури, які пов'язані з найвищими проявами психіки – духовною культурою, вищим рівнем особистісного розвитку, «самоактуалізацією особистості» (за А. Маслоу)
6	Культурологічний підхід	культура розглядається як сукупність різноманітних форм діяльності, що відображають цінності, норми, знання, вірування та інші аспекти суспільного буття.	- культура як цілісна система, що включає різні елементи: мову, релігію, мистецтво, науку, право, економіку тощо; - розмежування між матеріальною (технології, інструменти, побут) та духовною культурою (ідеї, переконання, цінності); - культура як процес розвитку, вона постійно змінюється, адаптується та розвивається під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників; - символічний характер культури, виражає певні ідеї, цінності чи уявлення через символи, знаки та мову; - культура як інструмент адаптації людини до навколишнього середовища та суспільства;

Продовження таблиці 1.1.

			- культура і ідентичність, вирішальна роль у формуванні національної, етнічної та індивідуальної ідентичності.

Аналіз сучасних концепцій щодо сутності й змісту поняття «культура» дозволяє виокремити основні її функції у житті суспільства. О. Гук виокремлює такі основні функції:

- соціалізаційна функція: культура забезпечує процес передачі соціального досвіду від одного покоління до іншого, сприяючи формуванню соціально адаптованих особистостей; через культурні норми та цінності діти й молодь засвоюють правила поведінки в суспільстві;

- ідентифікаційна функція: культура допомагає людині усвідомити себе як частину певної соціальної групи, етносу, нації або людства в цілому; вона формує почуття належності до певної культурної спільноти та забезпечує культурну ідентифікацію;

- комунікативна функція: культура слугує засобом комунікації між людьми, надаючи їм загальноприйняті символи, знаки, мову та інші способи взаємодії;

- творча функція: культура стимулює розвиток творчих здібностей людини, надаючи їй можливість самовираження через різні форми мистецтва, науки та техніки [7].

У педагогіці та психології культура розглядається як важливий фактор формування особистості. Як зазначає Л. Виготський, розвиток особистості неможливий без впливу культурного середовища, оскільки саме через культуру дитина пізнає світ і засвоює соціальні норми [49]. На думку інших науковців, культура сприяє розвитку критичного мислення, креативності та емоційної зрілості.

Таким чином, у науковій літературі поняття культури розглядається як багатогранне явище, що охоплює різні аспекти людської діяльності, включаючи

матеріальні, духовні, соціальні та творчі елементи. Культура виконує важливі функції в суспільстві, зокрема забезпечує процес соціалізації, ідентифікації та комунікації, а також сприяє розвитку особистості в процесі творчості й засвоєння соціальних норм.

Феномен «культурна компетентність» лежить на перетині понять «компетентність» та «культура».

Слід зазначити, що компетентнісний підхід передбачає зміщення акцентів з процесу накопичення знань, умінь і навичок у площину формування й розвитку в учнів здатності ефективно діяти і творчо застосовувати набуті знання та досвід у практичній діяльності [31]. Поняття «компетентність» у наукових джерелах тлумачиться як набута і постійно збагачувана особистісна якість, що спрямована на успішну самореалізацію людини в конкретній предметній сфері, відповідає вимогам цієї сфери, виявляється у мотивації пізнавати та набувати уміння, необхідні для самореалізації та успішної діяльності; усвідомленні та прогнозуванні способів реалізації знань та умінь, самоусвідомленні досягнень; готовності і здатності реалізувати набуті знання та уміння в конкретній практичній діяльності; ціннісному ставленні до набутих знань та умінь. За концепцією «Нової української школи» «компетентність» тлумачиться як динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність [25].

У сучасних інформаційних джерелах культурна компетентність ототожнюється з рівнем адаптованості людини до культурного, комунікаційного, техногенного сучасного середовища; умінням орієнтуватися в інформаційному потоці та достатньо вільно почуватися в сучасному полікультурному глобалізованому світі. Досить часто ця категорія замінюється поняттям «міжкультурна» компетентність, що тлумачиться як здатність особистості ефективно взаємодіяти з людьми, що представляють різні культури [18, с. 269].

Дослідження поняття культурної компетентності охоплює кілька галузей знань, кожна з яких пропонує свій підхід до цього поняття. Різні науки – соціологія, психологія, педагогіка та культурологія – роблять акцент на різних аспектах культурної компетентності, враховуючи її значення для соціального, когнітивного та особистісного розвитку.

У соціології культурна компетентність розглядається як здатність взаємодіяти з представниками різних соціальних і культурних груп. Соціологи аналізують культурну компетентність як інструмент інтеграції в глобалізованому світі, де все більше уваги приділяється міжкультурній комунікації та взаєморозумінню.

Р. Бойд Джонсон, доктор, професор, Уолденського університету (США) розглядає поняття культурної компетентності як похідне від культурної обізнаності та культурного сприйняття, що широко використовують українські соціологи, які впроваджували цей термін для пояснення понять міжкультурної комунікації та залучення населення до участі в культурному житті. Проте науковець вважає цей термін відносно новим для дослідження в Україні [10].

Термін «культурна компетентність» був уведений у науковий обіг у 2003 році науковцями П. Ерлі та Сун Анг, які визначили її як здатність функціонувати в культурно різних умовах. С. Анг зазначає чотири елементи культурної компетентності:

а) когнітивний – науково-культурні норми, практики та правила індивіда в різних культурних середовищах;

б) мета когнітивний – культурна свідомість індивіда та його обізнаність у взаємодії з представниками іншого культурного походження;

в) мотиваційний – здатність людини спрямовувати увагу й енергію щодо культурних відмінностей;

г) поведінковий – здатність людини проявляти відповідні вербальні та невербальні дії у взаємодії з людьми іншого культурного походження [10].

У психології культурна компетентність розглядається з точки зору когнітивних та емоційних аспектів взаємодії особистості з іншими культурами.

Психологи вивчають, як особистість формує толерантність, емпатію і критичне ставлення до культурних стереотипів [28].

У культурології культурна компетентність вивчається через призму здатності людини розуміти та інтерпретувати різні культурні символи, зразки поведінки та системи цінностей. Це поняття часто пов’язується з розвитком культурної свідомості та самосвідомості, а також з індивідуальним внеском в культурну спадщину.

У педагогіці культурна компетентність розглядається як важливий компонент загальної освітньої компетентності, необхідний для адаптації в сучасному багатокультурному світі. Вона включає здатність розуміти і поважати різноманітні культури, критично оцінювати культурні явища та інтегрувати знання про культуру в процес навчання.

У чинному Державному стандарті початкової освіти та типових освітніх програмах визначення культурної компетентності не наводиться (Державний стандарт, 2018; Типові програми, 2018). Водночас зазначено, що культурна компетентність передбачає залучення учнів до різних видів мистецької творчості (образотворче, музичне та інші види мистецтв) шляхом розкриття й розвитку природних здібностей, творчого вираження особистості.

Концепція Нової української школи трактує культурну компетентність як «обізнаність та самовираження у сфері культури», що тлумачиться як «здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва», «глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших» (Концепція…, 2016).

Ґрунтуючись на сучасних підходах, науковці розглядають ключову культурну компетентність школяра як «інтегроване особистісне утворення, що поєднує знання, погляди, цінності, уміння та навички у сфері національної та світової культури, спроможність сприймати, на доступному рівні аналізувати й

оцінювати культурні феномени, практично застосовувати набутий досвід культурної діяльності в житті» [18, с. 269].

У педагогічних працях проблема формування культурної компетентності зазначається як одна з ключових складових сучасної освіти і спрямована на підготовку учнів до життя в глобалізованому, багатокультурному світі. Це передбачає розвиток в учнів здатності розуміти, цінувати та ефективно взаємодіяти з представниками різних культур, а також формування у них системи моральних цінностей, естетичних поглядів та критичного мислення щодо культурних явищ.

Так, культурна компетентність трактується як здатність індивіда до інтелектуально-розумового зростання шляхом постійного безперервного пізнання нового та вивчення культурної спадщини попередників, їх мудрості та культурних цінностей, а також наявності навичок спілкування та взаємодії з людьми, що належать до різних культур [18, с. 269].

С. Мельник і В. Чуркіна визначають культурну компетентність як «якість особистості, що виявляється в усвідомленні української літератури як невіднятного складника світової художньої культури, розумінні її специфіки та естетико-художньої значущості як мистецтва слова, здатності розглядати художній твір у широкому історико-літературному контексті, використовувати загальнолюдські та національні культурні еталони й цінності у повсякденній взаємодії з оточенням» [21, с. 59].

Аналіз педагогічних джерел дозволяє констатувати, що культурна компетентність розглядається в педагогіці здебільшого як багатогранне поняття, яке відображає здатність людини розуміти, цінувати та ефективно взаємодіяти з представниками різних культур, а також формувати власні культурні орієнтири на основі знань, емоційного сприйняття та критичного осмислення культурних явищ. Вона охоплює декілька ключових складників:

1. Знання про культуру: опанування базовими знаннями про культуру своєї країни та інших народів; усвідомлення культурної спадщини, традицій,

мистецьких стилів та форм; знання про різноманіття культурних проявів та вплив глобалізації на розвиток культурних процесів [33].

2. Ціннісні орієнтири: формування власних культурних цінностей, які базуються на традиціях та досвіді, водночас враховуючи етичні та моральні норми суспільства; повага до культурного розмаїття, відкритість до інших культур і готовність сприймати різні культурні явища [23].

3. Міжкультурна комунікація: вміння ефективно взаємодіяти з представниками різних культур, враховуючи їхні звичаї, мову та соціальні норми; здатність уникати стереотипів і дискримінації, поважаючи особливості іншої культури; емпатія та толерантність як ключові елементи міжкультурної взаємодії.

4. Критичне мислення щодо культурних явищ: здатність осмислювати культурні явища та оцінювати їх з різних поглядів; розуміння змін у культурі, впливу соціальних, політичних та економічних факторів на розвиток культурних процесів; вміння критично аналізувати культурні продукти (мистецтво, літературу, кіно тощо).

5. Творчий підхід до розвитку культури: здатність активно долучатися до культурного життя шляхом створення власних культурних продуктів; творча самореалізація в процесі мистецької діяльності, яка допомагає формувати культурну ідентичність; залученість до культурних ініціатив та проєктів, які сприяють розвитку власного та колективного культурного досвіду.

6. Емоційний інтелект і культурна самосвідомість: розвиток емоційного сприйняття культурних явищ, розуміння їхнього впливу на внутрішній світ людини; виховання самосвідомості та особистої відповідальності за збереження та розвиток культури; усвідомлення своєї ролі в суспільстві як культурно свідомої особистості [32].

Отже, культурна компетентність — це комплексна характеристика, яка поєднує знання, навички, цінності та емоційний досвід, що дозволяє людині бути активним учасником культурного процесу. Вона сприяє гармонійному існуванню в багатокультурному середовищі, розумінню та цінуванню

культурного різноманіття, формуванню власної культурної ідентичності та вихованню поваги до інших культур.

Формування культурної компетентності молодшого школяра є важливим завданням сучасної початкової освіти, і цей процес повинен органічно відбуватися в процесі опанування учнями змісту загальноосвітніх дисциплін. НУШ передбачає міжпредметну інтеграцію, де культурні аспекти вводяться не лише на уроках мистецтва, але й на інших предметах, таких як історія, мова, література, природничі науки. Кожна навчальна дисципліна, включаючи мову, літературу, природознавство, мистецтво та інші освітні галузі, може стати ефективним інструментом для розвитку в учнів культурної свідомості та компетентності. Наприклад, на уроках природознавства можна звертатися до культурної спадщини народу, вивчаючи звичаї та традиції, пов’язані з природними явищами чи сезонними змінами.

У процесі вивчення різних предметів учні мають знайомитися з культурною спадщиною свого народу та інших народів, розуміти особливості різних культур та їх вплив на сучасне суспільство. Наприклад, уроки мови і літератури можуть включати вивчення текстів, які відображають культурні традиції, моральні цінності, естетичні ідеали різних епох і народів.

Уроки мистецтва, музики, образотворчого мистецтва є потужними ресурсами в розвитку культурної компетентності, оскільки вони формують у дітей естетичне бачення світу, навички творчого самовираження, здатність оцінювати й розуміти художні явища. Учні вивчають різні види та жанри мистецтва, аналізують твори культури різних митців, тим самим розвиваючи власну естетичну культуру.

У процесі навчання важливо використовувати міждисциплінарний підхід, де культурні компетенції формуються завдяки взаємопов’язаності предметів різних освітніх галузей. Наприклад, на уроках освітньої галузі «Я досліджую світ» учні можуть дізнаватися про традиційні уявлення про природу в різних культурах, культурні надбання різних епох, географічні особливості, що вплинули на розвиток культур, ремесел, мистецтва.

Літературні твори, з якими працюють молодші школярі на уроках української мови та літератури, несуть значний культурний контекст. Вивчення української класичної та сучасної дитячої літератури допомагає учням усвідомити важливість національних традицій, моральних цінностей, етичних норм, а також збагатити свій внутрішній світ. Наприклад, у процесі читання казок, легенд, народних пісень, учні можуть не лише пізнавати культурну спадщину українського народу, але й вчитися аналізувати художні образи, розуміти глибокі емоційні та естетичні посили творів.

На уроках української мови школярі не лише вчаться правильно використовувати мовні засоби, але й розуміти підтекст, настрій, емоції автора, що передаються через текст. Аналіз текстів, обговорення ідей та тем творів сприяють розвитку критичного мислення, розширюють культурні горизонти учнів. Вивчення образів, подій та культурних явищ у текстах допомагає учням формувати власну думку та глибше розуміти культуру свого народу.

Уроки української мови та літератури відіграють ключову роль у вихованні національної ідентичності школярів. Під час знайомства з творчістю відомих українських письменників (Тарас Шевченко, Леся Українка, Іван Франко та інші), а також сучасних авторів, учні розвивають почуття гордості за свою культуру та спадщину. Це сприяє формуванню патріотизму, поваги до національних цінностей і культурних традицій.

Вивчення літературних творів інших народів у перекладах допомагає учням порівнювати національні культурні традиції з іншими культурами. Це сприяє розвитку толерантності, відкритості до різноманітних світоглядів, вмінню поважати та приймати інші культурні реалії.

Формування культурної компетентності молодшого школяра у процесі опанування загальноосвітніх дисциплін має на меті розвиток у дітей широкого світогляду, розуміння різноманітності культур, здатності критично осмислювати культурні явища і виховання толерантності до культурних відмінностей. Інтеграція культурних компонентів у навчальні програми,

залучення до творчих проєктів, розвиток міждисциплінарних зв'язків — це ключові шляхи формування культурної компетентності в початковій школі.

Отже, аналіз літературних джерел дозволяє зробити висновок, що в сучасних дослідженнях культурної компетентності це поняття є багатогранним і охоплює широке коло знань, умінь, цінностей та установок, що формують здатність індивіда розуміти, поважати та ефективно взаємодіяти з різними культурами. Культурна компетентність передбачає не лише ознайомлення з культурною спадщиною своєї країни, але й розуміння та прийняття культурних відмінностей інших народів, здатність до міжкультурної комунікації та виявлення толерантності.

Аналіз різних підходів до змістового наповнення культурної компетентності свідчить про її міждисциплінарний характер. Вона охоплює знання з історії, мистецтва, літератури, релігій, етики та суспільних норм, а також уміння використовувати ці знання у процесі міжкультурної взаємодії. Культурна компетентність є основою для формування особистої та національної ідентичності, розвитку критичного мислення та естетичних поглядів.

Таким чином, культурна компетентність є ключовим елементом гармонійного розвитку особистості, який забезпечує не тільки адаптацію до культурного різноманіття, але й активну участь у формуванні толерантного, відкритого до взаємодії суспільства.

1.2. Мистецька творчість як чинник формування культурної компетентності молодших школярів

Ключову роль у формуванні культурної компетентності молодших школярів відіграє мистецька творчість, завдяки якій дитина набуває досвід емоційно-почуттєвого сприймання, художньо-творчого самовираження. Вітчизняні науковці І. Біла, Е. Бєлкіна, В. Кардашов, О. Комаровська, Л. Масол,

Н. Миропольська, Л. Михайлова, С Ничкало, В. Рагозіна, І. Руденко доводять важливу роль мистецької творчої діяльності у розвитку розуміння культури, формуванні естетичних цінностей та особистої творчої виразності.

Сучасні вітчизняні науковці стверджують, що завдяки мистецьким видам діяльності учні не тільки розвивають свої естетичні смаки та творчі здібності, але й глибше усвідомлюють культурні цінності свого народу і культурну спадщину інших народів. Засобами мистецтва діти засвоюють різні аспекти культурної спадщини, вчаться виражати свої думки, емоції та ідентичність, а також розвивають навички міжкультурної комунікації.

І. Бех, В. Кліменко, Л. Михайлова, В. Моляко, О. Музика, Т. Піроженко, Л. Рябокінь, Л. Сохань, О. Сухомлинська, К. Чорна та ін. розглядають творчість як найвищу цінність, а пріоритетним для молодшого школяра вважають процес творення, під час якого відбувається самопізнання й саморозвиток. Слід зазначити, що науковці заявляють пріоритетне значення ціннісного ставлення до творчого процесу, продукт же творчої діяльності та його якість відповідно до художньо-естетичних критеріїв розглядається лише в контексті мотивації дитини до творчості [13]. Отже, сучасною тенденцією в науці є надання пріоритету творчому процесу як потенційній можливості творчого розвитку особистості.

В. Бовсунівський в дослідження проблеми реалізації завдань мистецької освітньої галузі в початкових класах Нової української школи вказує на роль творчості в розвитку, як складного психологічного процесу, який пов’язаний з характером, інтересами, здібностями особистості: «розвиток творчого процесу збагачує уяву, розширює знання, досвід та інтереси дитини», «працюючи творчо, дитина відчуває цілу гаму позитивних емоцій, як від процесу діяльності, так і від отриманого результату. Пізнаючи, створюючи твори мистецтва, дитина відображає в них своє розуміння життєвих цінностей, свої особистісні властивості, по-новому осмислює їх, переймається їх значущістю і глибиною». Автор вважає, що в процесі творчої діяльності формується естетична сприйнятливість дитини до світу й оцінка прекрасного [5, с. 15].

Провідним видом діяльності учнів на уроках мистецької освітньої галузі є художньо-творча діяльність, яка реалізується у здобутті виконавських умінь та навичок з різних видів мистецтва. Опановуючи графічні, живописні, декоративні техніки, знайомлячись з основами композиції, кольорознавства, ліплення, розвиваючи ритмічне чуття, вокальні та хорові, акторські та танцювальні уміння тощо, учень початкових класів пізнає світ і себе в ньому, формує власну картину світу за законами краси та добра. Педагогічне значення має підтримка дитячої ініціативи в естетичному перетворенні навколишнього середовища, що сприяє розширенню можливостей самопізнання та художнього самовираження. Життєво необхідно створити умови не тільки для творчості і самовираження, але і для презентації результатів власної творчості. Учень повинен брати участь у шкільних мистецьких заходах, ініціювати їх проведення у школі та поза нею, спілкуватися з однолітками та дорослими про мистецтво і засобами мистецтва [17, с. 116].

Науково-методична література висвітлює основні аспекти впливу мистецької творчості на формування культурної компетентності учнів початкової школи.

У процесі мистецької творчості молодші школярі вивчають національні традиції, художні стилі, символіку, декоративно-ужиткове мистецтво, що допомагає їм краще розуміти коріння своєї культури. Наприклад, під час уроків образотворчого мистецтва чи музики діти можуть ознайомлюватися з народними мотивами, орнаментами, українськими народними піснями і танцями, що формує в них любов до рідної культури та розуміння її унікальності.

Саме мистецька освітня галузь передбачає формування творчих компетентностей, через зміст п’яти мистецтв – музика, образотворче мистецтво, хореографія та театральне мистецтво [8].

І. Кутняк, І. Околович зазначають про створення на уроках мистецької освітньої галузі педагогічних ситуацій та задач для опанування народними традиціями, знайомства з мистецтвом рідного краю; пізнання та толерантного

ставлення до мистецтва різних народів, створення умов для розуміння власної національної ідентичності, формування європейської культурної ідентичності засобами національного та світового мистецтва [17, с. 116].

Мистецька творчість сприяє розвитку у школярів естетичного сприйняття світу, вміння бачити і оцінювати красу в оточуючому середовищі. В процесі творчої діяльності діти вчаться сприймати художні твори не лише як джерело естетичного задоволення, але й як культурні артефакти, що відображають світогляд та цінності різних епох і народів [23].

О. Качерова, Є. Чорна рекомендують на уроках мистецтва системно формувати в учнів «уміння виявляти власні художні потреби та інтереси; уміння планувати та організовувати свій час для пізнання, сприймання, творення мистецтва чи самовираження через мистецтво; раціонально використовувати свій час для задоволення культурних потреб, здобувати, опрацьовувати мистецьку інформацію тощо; не боятися пропонувати нові ідеї, шляхи їх художнього розв’язання, презентувати власні творчі досягнення, ефективно співпрацювати у команді, зокрема для реалізації громадських мистецьких проєктів та естетизації середовища; застосовувати мистецький досвід для вираження емоцій, почуттів, переживань та корекції власного емоційного стану» [12, с. 184]. Дослідниці стверджують, що наявність цих умінь та якостей свідчить про сформованість в учнів культурної компетентності, уміння вчитися впродовж життя, ініціативності і підприємливості, соціальної та громадянської, екологічної грамотності і здорового життя.

Твори мистецтва й мистецька діяльність мають значний педагогічний потенціал, особливо в аспекті набуття умінь і навичок мистецької комунікації учасників, що є провідним результатом навчання.

Так, В. Рагозіна, Н. Очеретяна розглядають твори декоративно-ужиткового мистецтва як засіб розгортання діалогу суб’єктів освітнього процесу в початковій школі. У процесі творів співрозмовники – вчитель і учні обмінюються враженнями, думками щодо художніх образів, що, з одного боку

слугує виконання завдань предметної галузі - сприймати твори різних видів мистецтва і проявляти емоційно-ціннісне ставлення до них у різний спосіб, зокрема вербально і тілесно (рухами, мімікою, жестами), визначати відомі засоби художньої виразності. Вчені вважають, що уміння здійснювати комунікацію на основі діалогу і полілогу є важливими навичками у подальшому професійному і особистому житті учнів: «Слухання і обмін думками, твердженнями, можливість їх змінювати під дією почутого від інших під час сприймання і обговорення художніх творів – це унікальна можливість такого процесу» [30, с. 126]. Присутній діалог при цьому розгортається як комунікативна подія, в якій відбувається взаємозбагачення змістом індивідуальних середовищ [14] кожного з учасників обговорення. Це дозволяє науковцям розглядати такий діалог як інструмент педагогічного впливу на учнів – з тим, щоб вони проявляли своє емоційно-ціннісне ставлення до творів декоративно-ужиткового мистецтва, набуваючи ціннісних орієнтацій, як основи для їх художньо-естетичного виховання і найактуальнішого в нашому сьогоденні – патріотичного виховання.

Залучення учнів до вивчення мистецтва інших народів сприяє розвитку в них толерантності та відкритості до культурного розмаїття. Вивчаючи мистецтво різних народів, школярі знайомляться з культурними особливостями, традиціями та світоглядом інших країн, що допомагає їм усвідомити, що кожна культура має власні унікальні цінності та досягнення. Це сприяє формуванню у дітей відкритості до нових ідей, поваги до культурних відмінностей і здатності до мирного співіснування в багатокультурному суспільстві.

Культура в НУШ є основою для виховання громадянської свідомості. Через культурні аспекти учні засвоюють важливі демократичні цінності: права людини, толерантність, повагу до інших культур. Це допомагає розвивати почуття національної ідентичності, водночас виховуючи розуміння й відкритість до інших культур і традицій.

Завдяки мистецтву діти не лише пізнають історію та спадщину інших народів, але й вчаться бачити спільні риси людських прагнень, цінностей і емоцій, незалежно від культурних кордонів. Цей процес розширює їхнє світосприйняття, роблячи їх більш гнучкими та готовими до діалогу з представниками різних культур. У підсумку, вивчення мистецтва інших народів формує в учнів важливі соціальні компетенції, зокрема, емпатію, розуміння та вміння співіснувати в культурно різноманітному світі.

Прикладом залучення учнів до вивчення мистецтва інших народів може бути інтегрований урок, на якому діти вивчають традиції і культуру Японії завдяки мистецтву оригамі. Під час такого заняття учні не тільки опановують технікою складання паперу, а й дізнаються про японську культуру, філософію гармонії і терпіння, що відображається в цьому виді мистецтва.

Шляхом практичного виконання оригамі школярі можуть обговорювати японські звичаї, національні символи, такі як журавель, який є символом миру і довголіття. Вивчення таких культурних аспектів сприяє формуванню поваги до традицій інших народів та стимулює зацікавленість до вивчення інших культур. Це також допомагає дітям зрозуміти, що, попри відмінності, всі народи мають спільні цінності, як-от прагнення до миру та гармонії, що сприяє вихованню толерантності.

Мистецтво часто відображає моральні й етичні питання, такі як добро і зло, справедливість, любов, милосердя. Одним із принципів НУШ є інклюзивність, що означає повагу до різних культурних, соціальних та індивідуальних особливостей учнів. Культурна освіта сприяє тому, щоб усі діти, незалежно від походження, релігійних або етнічних особливостей, відчували себе частиною загальнонаціональної культури. Вона вчить їх цінувати власну ідентичність і поважати інших.

Через культуру у школах формуються моральні та етичні цінності. У НУШ велика увага приділяється вихованню учнів на основі української культурної спадщини, звичаїв і традицій. Це сприяє не лише збереженню

національної ідентичності, але й підготовці учнів до свідомої участі в громадському та культурному житті країни.

У процесі творчості діти здатні усвідомлювати загальнолюдські цінності та формувати власні моральні переконання. Так, у процесі створення літературних творів чи образотворчих робіт школярі виражають свої думки про добро, справедливість і людяність, що сприяє формуванню гуманістичних цінностей.

Сучасні науковці акцентують на розширених можливостях сприймання мистецтва, його твори можна не тільки споглядати та відчувати, в мистецтві можна перебувати: «Воно виробляє емоційно-ціннісні й поведінкові реакції учня, вчить гармонії й творчості, тренує почуття, емоції і характер» [5, с. 16]. Крім універсальних навчальних дій, діти отримують і закріплюють соціально-моральний досвід орієнтації в багатьох життєвих сферах, оскільки мистецтво відображає життя [3]. Заняття мистецтвом дозволяє пізнавати зв’язки предметного світу і явищ життя, впливати на почуття дитини і її світовідчуття, акцентувати зв’язок мистецтва з уявленнями про красу, добро, традиції різних народів [5, с. 16]. Мистецтво відкриває шлях для учнів до пізнання всесвітньої історії та культури.

Мистецька творчість надає дітям можливість виразити свої емоції, переживання та фантазії. Культура в освіті допомагає учням розвивати емоційний інтелект, емпатію, навички взаємодії з іншими [3]. У спільній роботі над творчими проєктами учні вчаться працювати в команді, розуміти потреби й емоції інших, розвивають навички комунікації, які є важливими у сучасному світі. Через малюнки, скульптури, музику чи театр школярі можуть вільно самовиражатися, що сприяє розвитку їхньої творчої індивідуальності. Така свобода творчості є важливим аспектом формування їхньої культурної компетентності, оскільки допомагає дітям глибше зрозуміти власні культурні корені і водночас бути відкритими до нових ідей.

І. Янковська вказує на потенціал мистецької освітньої галузі у творчому самовираженні учнів завдяки змісту п’яти мистецтв – музики, образотворчого

мистецтва, хореографії, театрального мистецтва та екранних видів мистецтва. Вчена надає особливого значення в житті кожної дитини рольовим іграм, які допомагають адаптуватися та орієнтуватися у навколишньому світі, та вважає театралізовану діяльність у початковій школі як можливість розкрити індивідуальні особливості, здібності, творчий потенціал дитини, виховувати спрямованість. І. Янковська зазначає, що театралізована діяльність «привчає розглядати, спостерігати, знайомитися, вивчати навколишній світ», дозволяє на цьому досвіді «створювати художні образи своїх героїв, перевтілюватися в образи, відчувати їх стан», сприяє «розвитку творчої уяви, асоціативному і креативному мисленню. А ще більший результат впливу здійснює колективна театралізована діяльність, яка спрямована на розкриття особистості дитини, на самостійну творчість, на розвиток психічних процесів, самопізнання, самовираження, на здатність комунікувати з однолітками та дорослими» [36, с. 435].

Участь у спільних творчих проєктах, таких як вистави, концерти, мистецькі виставки, розвиває в учнів комунікативні навички, вміння працювати в команді, взаємодіяти з іншими. Це також стимулює їхню допитливість і інтерес до вивчення культурного контексту, збагачує їхній культурний досвід.

О. Комаровська стверджує, що «театралізована діяльність є невичерпним джерелом розвитку почуттів, переживань і емоційних відкриттів дитини, залучає її до духовного багатства. Постановка казки змушує хвилюватися, співпереживати герою і подій, і в процесі цього співпереживання створюються певні відносини і моральні оцінки» [14, с. 5].

Культура в рамках НУШ розглядається як засіб розвитку креативності та критичного мислення. Учні беруть участь у різноманітних творчих проектах: музичних, театральних, художніх, де вони можуть вільно виражати свої емоції, думки та ідеї. Це відповідає основній філософії НУШ — давати учням можливість бути активними учасниками освітнього процесу та створювати власні культурні продукти.

Виклики сьогодення (пандемія та введення воєнного стану в Україні) спричинили перехід закладів освіти на дистанційну та змішану форми навчання, що зумовило потребу в оновленні формату організації освітнього процесу завдяки активному застосуванню у навчальній практиці низки вебресурсів і використання інформаційно-комунікаційних технологій [34]. А наявні традиційні вебресурси, комп'ютерні програми, мобільні застосунки допомогли учням створювати творчі проєкти, віртуальні малюнки та музично-ритмічні супроводи до пісень, експериментувати та створювати нестандартні вироби, віртуальні виставки художньої творчості тощо [29;27]. Цифрові технології надають сучасним здобувачам освіти нові можливості для творчого самовираження, реалізації креативних ідей у творчих проєктах. Цей процес сприяє гармонійному розвитку особистості, вихованню поваги до культурного розмаїття та формуванню власної культурної ідентичності.

Таким чином, можна зробити висновок, що мистецька творчість є чинником формування культурної компетентності у молодших школярів. Завдяки залученню до різних видів мистецької діяльності, діти отримують можливість глибше пізнати національні та світові культурні традиції, розвивають естетичний смак, критичне мислення і здатність до міжкультурного діалогу. Мистецтво відкриває простір для самовираження, творчості та сприйняття культурного розмаїття, що є ключовими аспектами формування толерантності, відкритості й поваги до інших народів. Залучення учнів до вивчення як рідного, так і іноземного мистецтва сприяє вихованню моральних цінностей, розширенню кругозору та розвитку емоційної чутливості. Завдяки мистецьким проєктам діти вчаться співпрацювати, поважати думки та творчість однолітків, а також розуміти цінності, закладені у творах культури інших народів. Таким чином, мистецька творчість є одним з найважливіших чинників гармонійного розвитку особистості та формування її культурної ідентичності в умовах сучасного освітнього процесу.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ В ПРОЦЕСІ МИСТЕЦЬКОЇ ТВОРЧОСТІ

2.1. Методичні рекомендації щодо формування культурної компетентності учнів початкової школи в процесі мистецької творчості

У першому розділі ми з'ясували вплив мистецької творчості на загальний розвиток молодшого школяра та формування його культурної компетентності: розвиток когнітивної, емоційної, творчої сфер. Ураховуючи специфіку молодшого шкільного віку, а саме – властиву дітям емоційну чуйність, відкритість, щире ставлення до оточення, здатність переживати мистецтво, бачити гарне у дрібницях, виявляти небайдуже ставлення до природи та навколишнього світу, І. Демченко, Л. Масол, М. Пічкур та інш. зазначають про збільшення діапазону творчих можливостей дітей, здатність сміливо втілювати свої почуття в самостійних творчих роботах за допомогою невербальних способів, візуальних символів, асоціативних зіставлень та художніх образів [9; 20].

Як ми зазначали у вступі, всупереч багатоаспектному висвітленню проблеми формування культурної компетентності учнів початкової школи, більшість молодших школярів не розкривають свої здібності у процесі мистецької творчості. Причини зазначеного вбачаємо у наявності суперечностей між: теоретичним усвідомленням значення мистецької творчості та її практичною реалізацією, оскільки на практиці не завжди використовуються ефективні методи для залучення дітей до творчого процесу; потребою учнів у творчій самореалізації та обмеженими можливостями для цього, недостатньою кількістю ресурсів, часу чи підтримки з боку педагогів; бажанням дітей до вільного самовираження та формалізованим підходом у навчанні мистецтва, обмеженням творчості учнів, які прагнуть

експериментувати та вільно виражати свої ідеї, традиційними підходами, що передбачають чітке слідування інструкціям і стандартам.

Безумовно, суперечності вимагають нових підходів до організації освітнього процесу, де мистецька творчість стане важливим складником не тільки розвитку креативності, але й формування культурної компетентності молодших школярів.

У цьому розділі ми розглянемо методи, прийоми та педагогічні умови з формування культурної компетентності учнів в процесі мистецької творчості.

Розвиток культурної компетентності молодших школярів у процесі мистецької творчості вимагає використання різноманітних педагогічних методів і прийомів. Вони спрямовані на те, щоб допомогти учням не лише засвоїти теоретичні знання, але й відчути мистецтво через практичну діяльність, розвинути естетичне сприйняття, толерантність і повагу до різних культур.

Педагогічна література розглядає як ефективні методи і прийоми для початкової школи: метод проєктів, метод занурення, майстер-класи, ігрові прийоми тощо.

Розглянемо їх у контексті формування культурної компетентності учнів початкової школи.

Метод проєктів. У сучасних джерелах метод проєктів характеризується педагогами як: засіб організації педагогічного процесу, в основу якого покладено взаємодію учнів з навколишнім середовищем, об’єднання з активною діяльністю учнів; метод планування цілеспрямованої діяльності учня у зв’язку з вирішенням якогось шкільного завдання в обставинах реального життя; цільовий освітній процес, спрямований на виконання суспільно корисних справ; система навчання, за якої учень набуває знань, умінь та навичок у процесі планування і виконання певних складних завдань – проєктів; одна з педагогічних технологій, яка відображає реалізацію особистісно орієнтованого підходу в освіті.

Проєктна діяльність, на думку Л. Масол, є найсприятливішою

технологією для створення на уроках мистецької освітньої галузі творчої атмосфери, умов для розвитку самостійності учнів, набуття ними практичних умінь здійснювати власні дослідження, робити узагальнення, висновки, самостійно добирати інформацію та її джерела, брати участь у підготовці власних, парних, групових і колективних творчих проєктів [19]. А це , своєю чергою, веде до формування в учнів цілого комплексу відповідних компетентностей.

Метод проєктів (від грецької — шлях дослідження) – система навчання, у процесі якої учні здобувають знання шляхом планування і виконання практичних завдань (проєктів), які поступово ускладнюються. Метод проєктів ґрунтується на дитячих потребах та інтересах, стимулює самостійність, забезпечує єдність інтелектуального, емоційного і морального розвитку й розглядається науковцями як специфічний індивідуально-творчий процес, який з одного боку потребує від кожного учасника оригінальних рішень, з іншого - колективної творчої взаємодії [22].

У молодшому шкільному віці учні виявляють психологічну готовність до проєктної діяльності: відчувають внутрішню мотивацію; готовність вирішувати завдання, що потребують аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення інформації; готовність до взаємодії в команді, коригувати свої дії на основі зворотного зв’язку від вчителя чи однокласників, уміння планувати свій час і дії, здатність до креативного розв’язання проблем [16].

Вікові психологічні особливості є важливою умовою розвитку в учнів початкової школи самостійності, відповідальності, критичного мислення та творчих здібностей.

Метою навчального проєкту є створення педагогічних умов в організації освітнього процесу з використанням індивідуального досвіду учнів у проєктній діяльності на основі вільного вибору, з урахуванням їхніх інтересів. О. Пєхота коротко схарактеризувала метод проєкту для учня: «Усе, що я пізнаю, я знаю, для чого мені потрібно, і де я можу ці знання застосовувати»; для педагога:

«прагнення знайти розумний баланс між академічними й прагматичними знаннями, уміннями й навичками» [26, с 70].

Висока ефективність методу проєктів підвищується в освітньому процесі й забезпечується дослідницьким, творчим завданням, для якого потрібні інтегровані знання з різних предметів. Зміст методу проєктів залежить від таких чинників, як: специфіка навчального предмета, навчальний матеріал, тип проєкту, умови організації діяльності тощо [22].

Ціннісним аспектом методів проєкту є залучення учнів до створення колективного продукту (матеріального або інтелектуального) за певний часовий проміжок, в процесі чого відбувається дослідження, отримання нових знань, пошук рішень, активна взаємодія навколо освітньої теми [24].

Методичні засади організації проєктної діяльності викладено в роботі М. Чепіль, де передбачено:

- вибір проблеми, обґрунтування практичної значущості її результату (результатів);
- визначення мети й завдань, спрямованих на поетапне її досягнення;
- визначення обсягів навчально-пізнавальної діяльності учнів, засобів і методів досягнення мети, предметного інтегрування;
- встановлення термінів та поетапної реалізації проєктної діяльності;
- передбачення можливих утруднень, які відчуватимуть учні у процесі виконання завдань навчального проєкту;
- прогнозування способів вмотивування учнів до проєктної діяльності;
- формування гіпотези, ідеї реалізації;
- прогнозування можливостей виконавців (виконавця);
- передбачення змісту та способу виконання завдань [35].

Р. Михайлишин класифікує проєкти за основними напрями діяльності:

- пошуковий – визначення теми проєкту, пошук та аналіз проблеми, висування гіпотези, постановка цілі, обговорення методів дослідження;

- аналітичний – аналіз вхідної інформації, пошук оптимального способу досягнення цілі проєкту, побудова алгоритму діяльності, поетапне планування роботи);

- практичний – здійснення запланованих етапів;

- презентаційний – оформлення кінцевих результатів, підготовка та проведення презентації;

- контрольний аналіз результатів, оцінка якості проєктної діяльності [22].

Учні залучаються до творчих проєктів, спрямованих на дослідження та створення мистецьких творів на основі культурних традицій різних народів. Наприклад, вони можуть розробляти групові проєкти з теми «Мистецтво моєї країни та інших народів світу», де вивчають певний культурний аспект (живопис, архітектуру, музику) і відтворюють його у творчих роботах.

Так, учням 4-го класу можна запропонувати пошуковий проєкт з мистецької творчості для формування культурної компетентності з теми: «Декоративна спадщина різних регіонів України».

Мета проєкту: формування культурної компетентності молодших школярів в процесі ознайомлення з народними традиціями декоративного розпису різних регіонів України, розвиток толерантності, поваги до культурного розмаїття та власних творчих здібностей.

Завдання проєкту:

- Ознайомити учнів із традиційними видами декоративного розпису різних регіонів України.

- Сприяти розумінню культурного різноманіття та значення декоративної спадщини для кожного регіону.

- Розвивати творчі здібності шляхом відтворення елементів декоративного мистецтва різних культур.

- Виховувати толерантність, відкритість до інших культур і повагу до власної культурної спадщини.

Етапи реалізації проєкту:

1. Підготовчий етап

Тема дослідження: Учитель знайомить учнів із метою проєкту та пропонує обрати одну з областей для дослідження її мистецької спадщини.

Групування учнів: Учні об’єднуються в групи, кожна з яких досліджує декоративно-ужиткове мистецтво певного регіону.

Формулювання завдань: Кожна група отримує завдання дослідити особливості декоративно-ужиткового мистецтва вибраного регіону країни та представити свої знахідки у творчому проєкті.

2. Дослідницький етап

Збір інформації: учні спільно з учителем збирають інформацію про історію та розвиток мистецьких традицій вибраної країни, використовують енциклопедії, інтернет-ресурси, відео.

Вивчення традиційних декоративних розписів: групи досліджують техніки декоративного розпису в регіоні, матеріали та інструменти, кольори та декоративні елементи, характерні для вибраної області.

Оформлення презентацій: кожна група створює колажі, малюнки, моделі або інші творчі роботи, що відображають мистецтво досліджуваної області.

3. Творчий етап

Відтворення елементів мистецтва: учні створюють власні твори мистецтва, наслідуючи стилі, орнаменти, кольорові схеми та техніки, характерні для вибраного регіону. Наприклад, можна малювати квіти за традицією Петриківки.

Виставка мистецьких робіт: організується виставка, на якій кожна група представляє свої роботи та розповідає про особливості мистецьких традицій області, яку досліджували.

4. Презентаційний етап

Презентація проєктів: учні презентують свої дослідження перед класом. Кожна група представляє досліджуваний регіон у творчих роботах та розповідає про особливості мистецтва, з якими ознайомилася під час проєкту.

Дискусія: після презентації організовується дискусія, де учні діляться своїми враженнями, розмірковують про відмінності та спільні риси в мистецтві різних регіонів.

5. Рефлексія та підбиття підсумків

Рефлексія: учні обговорюють, що нового дізналися про мистецькі традиції різних областей, що було найцікавішим у процесі дослідження.

Підсумки: учитель підсумовує результати проєкту, наголошуючи на важливості культурної спадщини різних регіонів і толерантності у сприйнятті культурного різноманіття.

Оцінювання:

Процес роботи: вчитель оцінює роботу груп на кожному етапі, відзначаючи активність учнів, їхній внесок у пошук інформації та створення творчих робіт.

Кінцевий результат: оцінюється якість виконаних творчих завдань, змістовність презентацій та рівень залучення до проєкту.

Метод занурення передбачає глибоке включення учнів в освітній процес за допомогою мистецької творчості. Цей метод допомагає учням не лише засвоювати знання, але й відчувати культуру як живий процес, інтегруючи її у власне життя і світогляд. Метод занурення дозволяє учням глибше відчути і зрозуміти культурні традиції, звичаї та мистецтво, пов’язані з певними святами або подіями. Метод занурення у навчанні передбачає створення середовища, в якому учні повністю поринають у певну тему. Це дозволяє глибше зрозуміти матеріал через активну взаємодію, участь та досвід, що особливо ефективно для учнів молодшого шкільного віку, з огляду на їхні психологічні особливості.

Так, метод занурення в культурний контекст свята Різдва є ефективним педагогічним підходом, що дозволяє учням молодшого шкільного віку глибоко пізнати та відчути багатогранність культурних і мистецьких традицій різдвяного свята. Цей метод базується на інтеграції різних форм творчої та навчальної діяльності, що забезпечує більш цілісне розуміння культурного

змісту через практичну діяльність та емоційне сприйняття й має характерні особливості (табл. 2.1).

Таблиця 2.1.

Особливості методу занурення у культурний контекст святкування Різдва

№	Назва	Зміст	Приклад
1	Глибоке включення в культурний контекст.	Метод занурення передбачає повне включення учнів у вивчення та відтворення традицій святкування Різдва. Учні активно знайомляться з історичними, мистецькими та релігійними аспектами свята у взаємодії з предметами, символами і звичаями, характерними для різдвяної культури різних народів.	учні вивчають символіку Віфлеємської зірки, вертепу, ялинки та різдвяних вінків у різних країнах світу
2	Міжпредметна інтеграція.	Метод занурення включає взаємодію різних дисциплін, таких як «Я досліджую світ», «Мистецтво» і дізнаватись про історію, релігієзнавство, мистецтво, музику та літературу. Це дозволяє учням отримати більш широке уявлення про культурний контекст свята Різдва, порівнюючи його прояви в різних галузях знань.	на уроках «Я досліджую світ» учні дізнаються про витоки свята Різдва, а на уроках музики — виконують колядки та вивчають народні пісні різних країн.
3	Творча діяльність як основний інструмент	У процесі занурення в різдвяні традиції учні активно займаються творчими видами діяльності: малюванням, виготовленням святкових прикрас, створенням різдвяних вертепів, театралізацією, музичними виступами. Така діяльність дозволяє учням не лише теоретично, але й практично долучитися до мистецької культури святкування Різдва	діти можуть створити різдвяні листівки та прикраси в стилі різних культур або розіграти сценки з біблійних різдвяних історій.

Продовження таблиці 2.1.

4	Емоційне занурення	Метод занурення підвищує емоційну залученість учнів у процес навчання. В процесі рольових ігор, театралізованих постановок, інтерактивних майстер-класів учні можуть глибше переживати культурні події та їх значення, що сприяє більшому усвідомленню та засвоєнню традицій.	Учні можуть брати участь у шкільному різдвяному вертепі або інсценізувати прихід трьох царів, відтворюючи емоційну атмосферу свята.
5	Порівняння культурних традицій	Однією з ключових особливостей методу занурення є можливість вивчення та порівняння різдвяних традицій різних народів, що сприяє формуванню в учнів толерантності, відкритості та поваги до культурного розмаїття.	Учні досліджують різдвяні традиції України, Німеччини, Швеції, порівнюють різні ритуали, вивчають, як різдвяні звичаї відрізняються залежно від культурного контексту
6	Вивчення через рефлексію	Важливим аспектом методу є рефлексія учнів над власним досвідом занурення в культуру Різдва. Після завершення різдвяних проєктів або вистав учні обговорюють, що вони дізналися, як їхні уявлення про культуру змінилися, і як різдвяні традиції впливають на розвиток культурної компетентності.	Після завершення різдвяної вистави учні обговорюють свої емоції та враження, аналізують, що нового вони дізналися про святкові традиції

Переваги запропонованого методу полягають у реальному зануренні в культуру. Діти не лише вивчають культуру теоретично, а й практично залучаються до її відтворення, пізнають різні традиції та вчаться цінувати культурне розмаїття, розвивають свої творчі здібності, опановують нові

техніки мистецької діяльності. Занурення у святкові традиції Різдва сприяє розвитку моральних цінностей, емпатії, відкритості та співчуття.

Метод занурення у святковий контекст Різдва є дієвим інструментом у формуванні культурної компетентності учнів початкової школи. Завдяки інтеграції різних видів творчої діяльності, міжпредметного підходу та емоційного залучення учнів, цей метод дозволяє глибше осягнути культурні та мистецькі традиції, розвивати толерантність та відкритість до різноманіття, а також сприяти всебічному розвитку особистості учня.

Проведення майстер-класів дає змогу учням зануритися в культуру за допомогою власної творчості й засвоїти особливості певного виду мистецтва на практиці. Так, майстер-класи з формування культурної компетентності учнів 3-го класу в мистецькій творчості на тематичному тижні «Весна іде — красу несе» є можливістю зануритися учням в атмосферу весняних традицій та культурних символів українського народу, сформувати культурну компетентність за допомогою різних видів мистецької творчості. Майстер-класи під час такого тижня дозволяють учням поглибити свої знання про весняні свята, обряди та звичаї, розвивають одночасно їхні творчі здібності й естетичний смак (табл. 2.2).

Таблиця 2.2.

Орієнтовний перспективний план проведення майстер-класів для учнів початкової школи на тематичному тижні «Весна іде – красу несе»

№	Назва	Мета і завдання	Культурна компетентність
1	Малювання: «Весна крокує Україною»	Мета: Ознайомити учнів із весняними пейзажами, характерними для різних культур та регіонів світу Завдання: Учні малюють весняні сцени, використовуючи характерні елементи українського пейзажу - квітучі дерева, птахів, характерні будівлі тощо	Розвиток здатності учнів розпізнавати та розуміти символіку весни в українській культурі

Продовження таблиці 2.2

2	Аплікація: «Великодній кошик з народними мотивами»	Мета: Вивчення великодніх українських традицій через створення декоративних композицій. Завдання: Учні виготовляють кошики з паперу, прикрашають їх традиційними українськими орнаментами	Ознайомлення з великодніми звичаями українського народу, розвиток умінь розрізняти та використовувати символіку української культури
3	Ліплення: «Птахи — вісники весни»	Мета: Ознайомити учнів із роллю птахів у весняних обрядах та традиціях. Завдання: Створення з пластиліну або глини фігурок птахів (жайворонки, лелеки, зозулі), які є символами весни в українській культурі.	Формування уявлення про символіку птахів у культурних традиціях, розуміння їх значення як вісників весни.
4	Музичний майстер-клас: «Веснянки та обрядові пісні»	Мета: Вивчення обрядових пісень, які виконуються під час весняних свят в Україні. Завдання: Учні вивчають і виконують українські веснянки	Розвиток музичної обізнаності, толерантності та поваги до традицій різних народів України.
5	Майстер-клас з виготовлення прикрас: «Весняні вінки»	Мета: Створення весняних вінків із квітів та стрічок у традиціях різних культур. Завдання: Учні виготовляють вінки зі штучних квітів і стрічок, використовуючи символіку та орнаменти, характерні для весняних свят (вінки на Трійцю, весняні квіткові композиції).	Формування уявлень про символіку квітів і прикрас у різних культурах, вивчення значення вінка як елемента традиційного костюма

Педагогічна цінність майстер-класів на тематичному тижні «Весна іде — красу несе» полягає у сприянні формуванню в учнів різних аспектів культурної компетентності: знань про весняні традиції та свята, розуміння їх культурного

розмаїття в Україні; толерантності та відкритості, позитивного ставлення до культурних відмінностей; творчого розвитку під час опанування різних технік мистецької діяльності.. Ці майстер-класи сприяють як загальному культурному розвитку учнів, так і формуванню їхньої мистецької компетентності в процесі практичної діяльності.

Використання ігрових прийомів допомагають учням перевтілитися у представників інших культур, відчути на собі їхні традиції та особливості. Так, у першому класі важливо залучати учнів до процесу навчання через гру, оскільки саме ігрова діяльність допомагає дітям найлегше сприймати інформацію та розвивати нові компетентності. Використання ігрових прийомів у формуванні культурної компетентності дозволяє учням не тільки отримати знання про культурні традиції, але й активно брати участь у їх відтворенні через творчі та інтерактивні вправи. Мистецька діяльність є ідеальним середовищем для такого навчання, оскільки вона інтегрує різні види діяльності (малювання, музика, театр), які сприяють розвитку емоційного, когнітивного та культурного інтелекту дитини (табл. 2.3).

Таблиця 2.3.

Основні ігрові прийоми для формування культурної компетентності в мистецькій діяльності

№	Назва гри	Зміст гри	Приклад	Культурна компетентність
1	Ігрові постановки та інсценізації	Учні беруть участь у міні-виставах, де відтворюються обрядові дійства, свята або сценки з народних казок різних культур. В ігровій формі діти знайомляться з традиціями та цінностями інших народів, виконуючи ролі героїв, які	Інсценізація української казки «Рукавичка» або японської казки «Журавлине пір'я», де учні грають ролі персонажів, відтворюючи елементи	Учні вивчають символи і традиції інших культур через гру, що сприяє розвитку поваги та розуміння культурного розмаїття

Продовження таблиці 2.3

		представляють ті чи інші культурні звичаї.	костюмів і традицій різних культур.	
2	Гра «Створи народний костюм»	Учні розігрують ситуацію, де вони мають створити власний костюм, використовуючи характерні елементи традиційного одягу різних народів. Це можуть бути національні вінки, стрічки, вишиванки, сорочки, поясочки тощо.	Кожен учень або група отримує завдання створити міні-версію народного костюму (українського, мексиканського, китайського тощо) з використанням паперу, тканини та фарб.	Діти вчаться розпізнавати й розуміти символіку народного одягу, усвідомлюючи,.як елементи костюма відображають культурні цінності й традиції.
3	Інтерактивні ігри з мистецькими елементами	Використання музичних або образотворчих вправ для ознайомлення учнів з культурною спадщиною різних народів. Наприклад, в ігровій формі учні малюють на основі заданої теми або повторюють ритми традиційних народних мелодій. Гра «Малюємо як художники світу»	Учні отримують завдання створити малюнок у стилі традиційного народного мистецтва різних країн (наприклад, українські петриківські розписи, мексиканські орнаменти).	Учні знайомляться з художніми традиціями інших народів і вчаться відтворювати різні художні стилі, що сприяє розвитку розуміння культурних особливостей.
4	Гра «Музичне коло світу»	Учні слухають і повторюють пісні із казок різних країн. Використовуючи	Вчитель грає короткі уривки музичних творів з казок різних	Через музику учні розвивають слухову культуру, розуміння

Продовження таблиці 2.3

		музичні інструменти (дзвіночки, барабани, тріскачки), діти вчаться розпізнавати характерні особливості музики різних народів.	країн, а діти повинні відгадати, з якої казки пісня або мелодія, та відтворити її ритм на інструментах.	ритмічних та мелодійних особливостей музичних традицій інших народів.
5	Гра «Народні казки та легенди в образах»	Учні розігрують короткі епізоди з народних казок та легенд різних народів світу, намагаючись передати характерні особливості героїв, їх поведінку та взаємодію.	Учні поділяються на групи, кожна з яких отримує казку або легенду з іншої культури, яку вони мають відтворити через рухи, міміку та мову.	Гра допомагає дітям вивчати характерні риси різних народів та формувати емпатію до культурного розмаїття через казки та легенди.

Перевагами ігрових прийомів є: емоційне залучення учнів до освітнього процесу мистецького напряму, гра викликає у дітей позитивні емоції, підвищує їхній інтерес до навчання та сприяє глибшому засвоєнню матеріалу; інтерактивність гри сприяє розвитку соціальних навичок і співпраці в групі; культурне збагачення учнів, які краще запам’ятовують інформацію про традиції та звичаї інших народів, що розвиває в них толерантність та культурну обізнаність. Використання ігрових прийомів у процесі мистецької діяльності дозволяє сформувати культурну компетентність учнів початкової школи в доступній та захопливій формі. Ігри стимулюють учнів до активної участі у творчих процесах, що сприяє кращому розумінню культури інших народів та виховує у них повагу до культурного розмаїття.

Формування культурної компетентності в учнів початкової школи засобами мистецької творчості сприяє розвитку в дітей розуміння культурного розмаїття, толерантності та поваги до інших народів. У процесі мистецької

діяльності учні знайомляться з традиціями, звичаями та цінностями різних культур, що сприяє розвитку їхньої культурної ідентичності та відкритості до світових культур.

Отже, розроблені методичні рекомендації на основі сучасних педагогічних підходів включають ефективні прийоми й методи навчання, що дозволяють інтегрувати мистецтво в освітній процес початкової школи. Використання ігрових технологій, інтердисциплінарного підходу, проєктних і занурювальних методів, майстер-класів та інтерактивних форм навчання дозволяє учням активно взаємодіяти з культурним контекстом в процесі творчої діяльності. Залучення учнів до вивчення різних видів мистецтва і народних традицій сприяє розвитку емоційної сфери, критичного мислення, естетичного сприйняття та навичок соціальної взаємодії. Таким чином, мистецька творчість стає дієвим чинником формування культурної компетентності, яка є невід'ємною частиною особистісного розвитку молодших школярів в умовах сучасного освітнього простору.

2.2. Педагогічні умови формування культурної компетентності учнів початкової школи в процесі мистецької творчості

Формування культурної компетентності у молодших школярів засобами мистецької творчості вимагає створення відповідних педагогічних умов, які сприяють розвитку їхнього естетичного смаку, пізнавальних інтересів, поваги до культури різних народів і здатності до міжкультурної комунікації. Такі умови повинні забезпечувати інтеграцію мистецьких і культурологічних компонентів у навчально-виховний процес.

До ефективних педагогічних умов формування культурної компетентності учнів початкової школи належать: інтеграція мистецьких дисциплін в освітній процес, створення творчого середовища для

самовираження, запровадження проєктної та групової діяльності, підвищення педагогічної майстерності вчителів.

Перша педагогічна умова - інтеграція мистецьких дисциплін в освітній процес відіграє важливу роль у розвитку всебічно розвиненої особистості. Мистецька діяльність сприяє формуванню творчого мислення, емоційної виразності, культурної обізнаності та сприяє гармонійному розвитку дитини. Інтеграція таких дисциплін, як образотворче мистецтво, музика, театральне мистецтво, танець, дозволяє розширити традиційні освітні межі та створити багатовимірний освітній процес.

Мистецтво, бувши емоційно насиченим і цікавим, допомагає зробити процес навчання більш захопливим. Воно сприяє розвитку в дітей мотивації до навчання, оскільки вони отримують можливість проявляти свої емоції, креативність і самовираження через художні форми. Інтеграція мистецтва допомагає дітям аналізувати культурні явища, створювати власні творчі продукти і застосовувати їх у повсякденному житті, сприяє розвитку критичного мислення через аналіз творів мистецтва та обговорення культурних і соціальних тем.

Через музику, театр і живопис діти вчаться розпізнавати свої емоції і виражати їх, розвивають емоційну грамотність та емпатію до інших. Це сприяє не лише розвитку індивідуальної творчості, а й покращенню комунікативних навичок. Уроки української мови та літератури можуть інтегрувати театральні виступи або інсценізації літературних творів. Це допомагає учням краще розуміти сюжет, персонажів і теми, а також розвиває комунікативні навички та емоційну виразність.

Образотворче мистецтво може використовуватися для вивчення геометричних форм і симетрії, що сприяє глибшому розумінню математичних понять через створення візуальних творів. Наприклад, створення симетричних малюнків або робота з об’ємними формами допомагає дітям застосовувати математичні знання в практичному контексті. На уроках «Я досліджую світ» учні можуть створювати ілюстрації на тему природи, досліджуючи

навколишній світ через малювання рослин, тварин або природних явищ. Вивчення кольорів, форм і структури природи через мистецькі проєкти дозволяє дітям краще запам’ятовувати матеріал і бачити зв’язки між природою та мистецтвом.

Інтеграція мистецьких дисциплін у різні освітні галузі початкової школи сприяє формуванню в учнів культурної компетентності, розвиває їх креативні та критичні здібності, а також робить навчання більш цікавим та різнобічним. Завдяки інтеграції мистецтва з іншими предметами учні отримують не тільки знання, але й емоційний та культурний досвід, що є важливою частиною їхнього особистісного розвитку.

Друга педагогічна умова - створення творчого середовища для самовираження. Формування культурної компетентності в учнів початкової школи через мистецьку діяльність потребує створення такого освітнього середовища, яке б сприяло самовираженню та розвитку творчого потенціалу дітей. Самовираження в мистецтві є важливим складником їхнього особистісного становлення та емоційного розвитку, а також виступає ключовою педагогічною умовою формування культурної компетентності. Особливостями творчого середовища для самовираження ми вважаємо: безпечну атмосферу для творчих пошуків, залучення різних видів мистецтва, підтримку індивідуальності учнів, використання різноманітних технік та матеріалів, що відображено у розробленій «Пам’ятці для вчителя зі створення творчого середовища для самовираження учнів початкової школи» (Додаток А).

Учні повинні відчувати себе комфортно і вільно, щоб виражати свої емоції, думки та ідеї через мистецтво. Створення атмосфери, де не бояться помилок, а експериментують і досліджують нові художні техніки та форми, сприяє розкриттю творчих здібностей дітей. У процесі мистецької творчості вчитель має заохочувати учнів до пошуку власного стилю, розуміння власної унікальності та розкриття свого «я» через мистецтво. Це може бути виражено через різні жанри (малюнок, музика, театр, танець), техніки й теми, які цікавлять учнів.

Творче середовище повинно бути багатим на різні форми мистецтва, що дозволяє учням експериментувати з образотворчим мистецтвом, музикою, театром або іншими видами творчості. Це дає дітям можливість обирати те, що найбільше їм до вподоби, і розвивати свою культурну обізнаність через різні засоби вираження. Наявність різних художніх матеріалів (фарби, пластилін, кольорові олівці, папір тощо) дозволяє дітям вільно експериментувати з творчими техніками і виражати себе через різні художні інструменти. Це сприяє розвитку їхнього естетичного смаку та навичок вирішення творчих завдань.

Важливо враховувати індивідуальні потреби і можливості кожної дитини. Учитель повинен бути уважним до емоційного стану дітей, допомагати їм знаходити власні інтереси і заохочувати до самовираження через мистецькі проєкти. Колективні мистецькі проєкти допомагають учням взаємодіяти один з одним, обмінюватися ідеями і вчитися працювати в команді. Це важливо для розвитку навичок соціальної взаємодії і формування культурної компетентності через співпрацю і діалог. Учні повинні мати можливість пізнавати культурні традиції та особливості різних народів через мистецтво. Вивчення різних художніх стилів, музичних напрямів або народних традицій сприяє їхньому розумінню культурного розмаїття та розвиває толерантність і повагу до інших культур. Діти повинні мати можливість обирати теми, жанри і техніки для своєї творчості, щоб відчувати себе авторами власного процесу. Свобода вибору допомагає розвивати ініціативність і відповідальність за свою роботу.

Створення творчого середовища для самовираження є ключовою педагогічною умовою для формування культурної компетентності учнів початкової школи. Через мистецьку діяльність учні не лише розвивають свої творчі здібності, але й знайомляться з культурними цінностями, формують навички соціальної взаємодії і відкритість до різноманіття культур.

Третьою педагогічною умовою ми вважаємо запровадження проєктної та групової діяльності. Проєктна та групова діяльність сприяє формуванню культурної компетентності учнів початкової школи через мистецьку творчість.

Ці методи дозволяють дітям не лише здобувати знання, але й активно застосовувати їх у творчій взаємодії з однолітками та розвивати навички міжособистісного спілкування і співпраці.

Проєктна діяльність передбачає виконання учнями творчих завдань, що охоплюють різні освітні галузі та вимагають застосування міждисциплінарних знань. Мистецькі проєкти, орієнтовані на культурні теми, сприяють формуванню культурної компетентності шляхом знайомства з різними формами мистецтва, традиціями та культурною спадщиною. Переваги проєктної діяльності для розвитку культурної компетентності полягають у самостійності та відповідальності, яку беруть на себе учні у виконанні конкретних завдань для досягнення цілей. Для роботи в команді учнями створюються правила командної взаємодії в групі, які допоможуть створити позитивне та продуктивне середовище в групі, де кожен учасник почувається важливим і корисним (Додаток Б). Учні самостійно планують процес роботи, досліджують тему і застосовують отримані знання для створення творчих продуктів. Проєкти можуть охоплювати не лише мистецькі дисципліни, але й природознавство, математику, літературу тощо. Це сприяє глибшому розумінню культурних контекстів та створює умови для розвитку культурної компетентності шляхом об’єднання різних знань.

Проєктна діяльність дає учням можливість експериментувати в різних мистецьких видах і виражати своє ставлення до культурних феноменів засобами творчості. Під час виконання проєктів на теми свят або традицій учні знайомляться з культурною спадщиною народів світу, що сприяє формуванню толерантності та відкритості до інших культур.

Групова робота є ще одним ефективним методом розвитку культурної компетентності у взаємодії між учнями. У процесі спільної творчої діяльності діти вчаться співпрацювати, обмінюватися думками, поважати погляди інших, що є важливими аспектами культурної обізнаності.

Переваги групової роботи для формування культурної компетентності полягають у розвитку навичок співпраці. Групова робота вимагає від учнів

уміння слухати одне одного, обговорювати ідеї, ділити обов'язки і знаходити компроміси. Це сприяє формуванню навичок соціальної взаємодії, які є основою культурної компетентності. У групах учні можуть допомагати одне одному, обмінюватися знаннями та ідеями. Така взаємодія збагачує їхній досвід і сприяє кращому розумінню культурних особливостей, оскільки діти можуть поділитися власними культурними традиціями та сімейними цінностями.

Спільне створення мистецьких продуктів (спільний малюнок, театральна постановка, хоровий спів) дозволяє дітям відчути себе частиною єдиного колективу і розуміти важливість внеску кожного учасника у загальний результат. Під час групової взаємодії учні обговорюють різні теми, що пов'язані з мистецтвом та культурою, обмінюються власними враженнями та емоціями. Це сприяє формуванню критичного мислення і розумінню культурного різноманіття.

Проєктна та групова діяльність виступають ефективними педагогічними умовами для формування культурної компетентності учнів початкової школи в процесі мистецької творчості. Вони сприяють розвитку соціальних, творчих та комунікативних навичок, виховують повагу до інших культур, толерантність та відкритість до світу. Завдяки проєктній та груповій діяльності учні стають активними учасниками навчального процесу і розвивають своє розуміння культурного розмаїття через практичну взаємодію та творчість.

Четвертою педагогічною умовою формування культурної компетентності учнів початкової школи в процесі мистецької творчості ми вважаємо підвищення педагогічної майстерності вчителів. Саме компетентність та професійна майстерність педагога визначають ефективність навчального процесу та впливають на якість засвоєння учнями знань і навичок у сфері культурного розвитку.

Для того, щоб успішно розвивати культурну компетентність учнів, учителі мають постійно оновлювати свої знання та навички в галузі мистецтва, культурології та методики викладання. Участь у тренінгах, семінарах, майстер-

класах дозволяє педагогам дізнаватися про новітні методики та підходи, що сприяють ефективному навчанню учнів через мистецьку діяльність.

Учителі, які володіють знаннями про культурні традиції, цінності та мистецькі практики різних народів, можуть ефективніше сприяти формуванню в учнів толерантності та відкритості до інших культур. Важливо, щоб учителі знайомили учнів з національною культурою, її особливостями в різних куточках України, а також з культурним розмаїттям світу через художні твори, музику, народне мистецтво. Учителі мають використовувати новітні технології та інтерактивні методи навчання в мистецькій діяльності для підвищення мотивації учнів до участі в творчих процесах. Інтеграція медіаресурсів, віртуальних музеїв та онлайн-платформ для вивчення мистецтва може значно розширити можливості для розвитку культурної компетентності.

Важливим аспектом педагогічної майстерності є вміння вчителів створювати сприятливе середовище для взаємодії між учнями в процесі творчої діяльності. Учителі мають стимулювати співпрацю, взаємодопомогу та обмін ідеями між учнями, що сприятиме їхньому культурному збагаченню. Для підвищення ефективності роботи вчителі мають постійно оцінювати власну педагогічну діяльність, аналізувати досягнення та помилки, впроваджувати нові підходи і методи. Самооцінка допомагає педагогам бути гнучкими і адаптувати методи навчання до потреб сучасного учня.

Ключовим чинником підвищення якості освітнього процесу і професійного розвитку педагога є взаємодія вчителя з батьками учнів. Цей процес включає активну співпрацю, що сприяє покращенню навчальних результатів і формуванню гармонійного середовища для учнів. Постійний обмін інформацією між вчителем і батьками дозволяє краще розуміти потреби, інтереси та особливості учня, а спільні обговорення щодо методів навчання та розвитку дитини допомагають адаптувати освітній процес під індивідуальні потреби, що сприяє підвищенню якості роботи вчителя. Взаємодія допомагає вчасно виявляти та розв’язувати проблеми в навчанні та поведінці дитини. Спільні зусилля вчителя і батьків знижують ризик конфліктів і сприяють

створенню гармонійного середовища для розвитку дитини. Регулярний зворотний зв’язок від батьків допомагає вчителю оцінювати свою роботу, виявляти слабкі місця і вдосконалювати педагогічну майстерність. Вчитель може використовувати анкетування (Додаток В) або відгуки батьків для пошуку нових підходів у навчанні, враховуючи їхні побажання та зауваження.

Проведення зустрічей, консультацій, семінарів для батьків сприяє розвитку вчителя як професіонала. Співпраця з батьками може включати організацію спільних проєктів, які розвивають творчі здібності учнів і підвищують рівень педагогічної майстерності. Вчитель може передати батькам навички підтримки навчального процесу вдома, що розширює педагогічний вплив на дитину і забезпечує безперервність її розвитку. Така взаємодія робить освітній процес більш комплексним і ефективним, залучаючи батьків до активної ролі у вихованні і навчанні дітей.

Підвищення педагогічної майстерності вчителів є необхідною умовою для ефективного формування культурної компетентності учнів у процесі мистецької творчості. Компетентні та творчо налаштовані педагоги створюють атмосферу, в якій учні мають можливість розвивати не лише знання про культуру, але й здобувати життєві навички, необхідні для взаємодії у багатокультурному світі.

Отже, в результаті дослідження можна зробити висновок, що успішність формування культурної компетентності учнів початкової школи в процесі мистецької творчості залежить від комплексу педагогічних умов, основними з яких нами визначено: інтеграція мистецьких дисциплін у загальноосвітній процес, що дозволяє розширити культурний світогляд учнів і сприяє кращому розумінню ними різних аспектів світової культури; організація простору, де учні можуть вільно висловлювати свої думки, ідеї та розвивати свої творчі здібності, що сприяє формуванню їхньої культурної самосвідомості; залучення учнів до колективних творчих проєктів, що дозволяє розвивати вміння співпрацювати, поважати думки інших та брати участь у міжкультурному діалозі; забезпечення вчителів необхідними знаннями та навичками в галузі

культурології, сучасних методів викладання мистецьких дисциплін і використання інноваційних технологій у навчальному процесі.

Отже, реалізація цих педагогічних умов сприяє не лише розвитку художніх здібностей учнів, але й формуванню в них культурної компетентності, що є важливим складником загального виховання і підготовки до життя в полікультурному суспільстві.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та розв’язання проблеми «Формування культурної компетентності учнів початкової школи в процесі мистецької творчості». Результати теоретичного дослідження засвідчили досягнення мети, вирішення поставлених завдань і дозволили сформулювати наступні висновки:

1. На основі проведеного аналізу теоретичних джерел з’ясовано, що культурна компетентність є поняттям багатогранним і охоплює широке коло знань, умінь, цінностей та установок, що формують здатність індивіда розуміти, поважати та ефективно взаємодіяти з різними культурами. Культурна компетентність передбачає не лише ознайомлення з культурною спадщиною своєї країни, але й розуміння та прийняття культурних відмінностей інших народів, здатність до міжкультурної комунікації та виявлення толерантності. Аналіз різних підходів до змістового наповнення культурної компетентності свідчить про її міждисциплінарний характер. Вона охоплює знання з історії, мистецтва, літератури, релігій, етики та суспільних норм, а також уміння використовувати ці знання у процесі міжкультурної взаємодії. Культурна компетентність є основою для формування особистої та національної ідентичності, розвитку критичного мислення та естетичних поглядів, ключовим елементом гармонійного розвитку особистості, який забезпечує не тільки адаптацію до культурного різноманіття, але й активну участь у формуванні толерантного, відкритого до взаємодії суспільства.

2. Мистецька творчість є чинником формування культурної компетентності у молодших школярів. Завдяки залученню до різних видів мистецької діяльності, діти отримують можливість глибше пізнати національні та світові культурні традиції, розвивають естетичний смак, критичне мислення і здатність до міжкультурного діалогу. Мистецтво відкриває простір для самовираження, творчості та сприйняття культурного розмаїття, що є

ключовими аспектами формування толерантності, відкритості і поваги до інших народів. Залучення учнів до вивчення як рідного, так і іноземного мистецтва сприяє вихованню моральних цінностей, розширенню кругозору та розвитку емоційної чутливості. Завдяки мистецьким проєктам діти вчаться співпрацювати, поважати думки та творчість однолітків, а також розуміти цінності, закладені у творах культури інших народів. Таким чином, мистецька творчість є одним з найважливіших чинників гармонійного розвитку особистості та формування її культурної ідентичності в умовах сучасного освітнього процесу.

3. Розроблено методичні рекомендації щодо формування культурної компетентності учнів початкової школи в процесі мистецької творчості. Методичні рекомендації ґрунтуються на сучасних педагогічних підходах і включають ефективні прийоми й методи навчання, що дозволяють інтегрувати мистецтво в освітній процес початкової школи. Використання ігрових технологій, інтердисциплінарного підходу, проєктних і занурювальних методів, майстер-класів та інтерактивних форм навчання дозволяє учням активно взаємодіяти з культурним контекстом в процесі творчої діяльності. Залучення учнів до вивчення різних видів мистецтва і народних традицій сприяє розвитку емоційної сфери, критичного мислення, естетичного сприйняття та навичок соціальної взаємодії. Таким чином, мистецька творчість стає дієвим чинником формування культурної компетентності, яка є невіддільною частиною особистісного розвитку молодших школярів в умовах сучасного освітнього простору.

4. Обґрунтовано педагогічні умови успішного формування культурної компетентності учнів початкової школи в процесі мистецької творчості: інтеграція мистецьких дисциплін у загальноосвітній процес дозволяє розширити культурний світогляд учнів і сприяє кращому розумінню ними різних аспектів світової культури; організація простору, в якому учні можуть вільно висловлювати свої думки, ідеї та розвивати творчі здібності, що сприяє формуванню їхньої культурної самосвідомості; залучення учнів до колективних

творчих проєктів, що дозволяє розвивати вміння співпрацювати, поважати думки інших та брати участь у міжкультурному діалозі; забезпечення вчителів необхідними знаннями та навичками в галузі культурології, сучасних методів викладання мистецьких дисциплін і використання інноваційних технологій у навчальному процесі. Реалізація зазначених педагогічних умов сприяє розвитку художніх здібностей учнів, формуванню в них культурної компетентності, що є важливим складником загального виховання й підготовки до життя в полікультурному суспільстві.

Таким чином, можна зробити висновок, що теоретичне дослідження спрямовано на ефективне розв’язання проблеми формування культурної компетентності учнів початкової школи в процесі мистецької творчості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.Бех І. Д. Виховання особистості : у 2-х кн. Кн. 1. Київ : Либідь, 2003. 280 с.

2.Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей : монографія. Київ – Чернівці : «Букрек», 2018. 320 с/

3.Біла І. М. Психологія дитячої творчості. Київ : Фенікс, 2014. 137 с.

4.Бованенко О. О. Аналіз різних наукових підходів до визначення поняття «культура» у працях вітчизняних і зарубіжних дослідників. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/11582/Bovanenko.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення 12.08.2024).

5.Бовсунівський В. М. Реалізація завдань мистецької освітньої галузі в початкових класах Нової української школи. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова.* 2021. Випуск 82. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. С. 14-18.

6.Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 375 с.

7.Гук. О. Ф. Аналіз поняття «культура поведінки» в гуманітарних науках. URL: https://sociology.knu.ua/sites/default/files/library/elopen/ actprob17_173.pdf (дата звернення 19.08.2024).

8.Державний стандарт початкової освіти. Затв. пост.Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: http://surl.li/nqfs (дата звернення 12.08.2024).

9.Демченко І. І., Пічкур М. О. Близнюк Т. О. Творчий розвиток учнів початкової школи засобами образотворчого мистецтва: монографія. Київ : Оміда, 2009. 218 с.

10. Джонсон Р. Бойд, Культурна компетентність в Україні. *Журнал європейської економіки*. 2014. Вересень. С. 236-247.

11. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. проф.

І. Д. Звєрєвої. Київ, Сімферополь: Універсум, 2012. 536 с.

12. Качерова О., Чорна Є. Формування емоційно-почуттєвої сфери дитини засобами мистецтва у Новій українській школі. *Підготовка майбутніх педагогів у контексті впровадження Концепції Нової української школи* : матер. V Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Бердянськ, 16 вересня 2021 р.) /за ред. проф. Л.Коваль. Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2021. С. 183-185.

13. Клименко В. В. Психологія творчості: навч. посібн. для вузів. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 480 с.

14. Комаровська О. Мистецька подієвість освітнього середовища в контексті художніх цінностей особистості. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді.* 2020. Вип. 24. 259 с.

15. Комаровська О. А. Театр і школа: виховують однодумці. Книга для вчителя та батьків. Ніжин: ТОВ Видавництво «Аспект-Поліграф», 2006. 92 с.

16. Костюк Г. С. Вікова психологія. Київ : Рад. школа, 1976. 272 с.

17. Кутняк І. М., Околович І. М. Формування ключових компетентностей в учнів початкової школи на уроках мистецької освітньої галузі. *Молодий вчений.* 2020. № 8 (84) серпень. С. 114-117.

18. Лобова О., Сбруєва А., Бойченко М. Формування культурної компетентності школярів у процесі мистецької освіти в Новій українській школі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2020. № 3-4 (97-98). С. 266-276.

19. Масол Л. Нова українська школа : методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» у 1-2 класах на засадах компетентнісного підходу: навч.-метод. посібник. Київ : Генеза, 2019. 208 с.

20. Масол, Л. М. Теоретико-методологічні засади загальної мистецької освіти та поліхудожнього виховання: культурно-антропологічний підхід. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи.* 2009. № 30. С. 180-188.

21. Мельник С. , Чуркіна В. . Формування соціальної та культурної компетентностей учнів на уроках інтегрованого курсу «мистецтво» в

початковій школі. Особистісно-професійна компетентність педагога: теорія і практика: збірник наукових статей / за заг. ред. Л. В. Сєрих. Суми: НІКО, 2022. С. 58-60.

22. Михайлишин Р. Метод проектів у початковій школі як педагогічна технологія. *Вісник Львівського університету.* Серія: педагогічна. 2016. Вип. 30. С. 43-53.

23. Михайлова Л. М. Виховуємо красою: метод. посіб. Запоріжжя : Акцент Інвест-Трейд, 2014. 268 с.

24. Мойсеюк Н. Є Педагогіка: навч. посіб. Київ: [б. в.], 2007. С. 293-299.

25. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Київ : Літера ЛТД, 2016. 40 с.

26. Освітні технології: навч.-метод. посіб./ О. М. Пєхота, А. З. Кінтенко, О. М. Любарська та ін.; за заг.ред. О. М. Пєхоти. Київ: А.С.К., 2002. 255 с.

27. Очеретяна Н. В. Сучасні технології віртуальної реальності у процесі навчання мистецтва молодших школярів. *Modern research in world science:* Proceedings of the 7th International scientific and practical conference. SPC «Sci-conf.com.ua». Lviv, Ukraine. 2022. P. 539-545. URL: https://sci-conf.com.ua/vii-mizhnarodna-naukovopraktichna-konferentsiya-modernresearch-in-world-science-2-4-10-2022-lviv-ukrayinaarhiv/ (дата звернення 30.08.2024).

28. Психологічна енциклопедія / під ред. О. М. Степанова. Київ : Академвидав, 2006. 424 с.

29. Рагозіна В. В., Очеретяна Н. В. Віртуальна виставка дитячої художньої творчості і її трансформація в сучасних освітніх реаліях. *Мистецтво та освіта*. 2022. № 4. С. 54-59.

30. Рагозіна В. В., Очеретяна Н. В. Твори декоративно-ужиткового мистецтва як засіб розгортання діалогу суб'єктів освітнього процесу в початковій школі. *Виклики та перспективи формування зростаючої особистості у повоєнній реальності*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ – Біла Церква, 26 травня 2023 р.) / за ред. Л. В. Канішевської, К. В. Плівачук; упоряд. В. М. Шахрай. Біла Церква : КНЗ

КОР «КОІПОПК», 2023. С. 126-129.

31. Родигіна, І. В. Компетентнісний підхід в освіті: філософський базис. *Компетентнісний підхід в освіті: теоретичні засади і практика реалізації*: матеріали методологічного семінару (м. Київ, 3 квітня 2014 р.). Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2014. С. 78-85.

32. Роменець В. А. Психологія творчості: навч. посібник. Київ : Либідь, 2001. 288 с.

33. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька: навч. посіб. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. 360 с.

34. Скакодуб О., Шпіца Р. Розвиток творчості учнів 4 класу на уроках мистецтва в умовах онлайн-навчання. *Молодь і ринок.* 2023. №9 (217). С. 80-87.

35. Чепіль М. М., Дудник Н. З. Педагогічні технології: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2012. 224 с.

36. Янковська І. М. Сучасні підходи до викладання мистецької освітньої галузі в НУШ. *Варіативні моделі й технології трансформації професійного розвитку фахівців в умовах відкритої освіти:* зб. матер. Всеукр. наук.- практ. інтернет-конф. (м. Київ, 23 червня 2022 р.) / ред. кол.: Л. П. Пуховська, О. В. Просіна та ін. Київ : ДЗВО «Ун-т менеджменту освіти», 2022. С. 431-438.

37. Boas F. Race, Language, and Culture. New York: Macmillan, 1940. 647 p.

38. Bourdieu P. La distinction: Critique sociale du jugement. Paris: Les Éditions de Minuit, 1979. 670 p.

39. Cicero Marcus Tullius. Tusculan Disputations. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1927. 496 p.

40. Durkheim É. Les formes élémentaires de la vie religieuse: Le système totémique en Australie. Paris: Félix Alcan, 1912. 617 p.

41. Geertz C. The Interpretation of Cultures. New York: Basic Books, 1973. 470 p.

42. Gramsci A. Selections from the Prison Notebooks. New York: International Publishers, 1971. 571 p.

43. Hall S. Encoding and Decoding in the Television Discourse. Birmingham:

Centre for Cultural Studies, University of Birmingham, 1973. 23 p.

44. Malinowski B. Argonauts of the Western Pacific. London: Routledge, 1922. 527 p.

45. Mead M. Coming of Age in Samoa: A Psychological Study of Primitive Youth for Western Civilization. New York: William Morrow, 1928. 297 p.

46. Plutarch. The Lives of the Noble Grecians and Romans, commonly known as Parallel Lives. New York: Modern Library, 2001. 768 p.

47. Torrance E. The nature of creativity as manifest in its testing. / Ellis PaulTorra nce; R. Stemberg, T. Tardif (eds). The nature of creativity. 1988. P. 43-75.

48. Tylor E. B. Primitive Culture: Researches into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Art, and Custom. London: John Murray, 1871. 503 p.

49. Vygotsky L. S. Thought and Language. Cambridge, MA: MIT Press, 1962. 392 p.

50. Williams R. Culture and Society: 1780–1950. New York: Columbia University Press, 1958. 378 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

ПАМ'ЯТКА ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ З ОРГАНІЗАЦІЇ ТВОРЧОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ САМОВИРАЖЕННЯ УЧНІВ

1. **Створіть доброзичливу атмосферу в класі**
   - ✓ Заохочуйте відкриту і дружню взаємодію між учнями.
   - ✓ Будьте уважними до емоційного стану дітей, підтримуйте кожного в його прагненні висловлювати себе.
   - ✓ Забезпечте комфортне місце для роботи, де учні почуватимуться вільно, з повагою до їхньої індивідуальності.
2. **Заохочуйте самостійність і ініціативу**
   - ✓ Дайте можливість учням самостійно обирати форми вираження своїх ідей (малюнок, колаж, театр тощо).
   - ✓ Підтримуйте ініціативу учнів, надаючи свободу у виконанні творчих завдань.
   - ✓ Відмовтеся від суворого контролю, дозвольте дітям самим приймати рішення і вирішувати завдання.
3. **Залучайте учнів до різноманітних видів діяльності**
   - ✓ Включайте в уроки творчі завдання: малювання, моделювання, пісні, танці, театральні постановки.
   - ✓ Використовуйте методи, які розвивають фантазію та креативність учнів.
   - ✓ Створюйте інтегровані уроки, де можна поєднувати різні мистецькі та освітні дисципліни (музика, образотворче мистецтво, література).

4. **Розвивайте в учнів навички співпраці**
    - ✓ Проводьте групові проєкти, в яких учні працюють разом, діляться ідеями та підтримують одне одного.
    - ✓ Заохочуйте взаємну допомогу, повагу до думок і творчих рішень інших дітей.
5. **Залишайте місце для експериментів і помилок**
    - ✓ Дозвольте учням експериментувати з матеріалами та техніками, навіть якщо це не завжди відповідає класичним правилам.
    - ✓ Підтримуйте учнів у моменти, коли вони роблять помилки, пояснюючи, що це частина навчання та самовираження.
6. **Заохочуйте індивідуальність і самовираження**
    - ✓ Визнання індивідуальних талантів кожного учня повинно бути пріоритетом. Підтримуйте кожну дитину у виборі її власного стилю та темпів роботи.
    - ✓ Стимулюйте самостійне мислення, задаючи відкриті питання та заохочуючи власне тлумачення завдань.
7. **Створюйте ситуації успіху**
    - ✓ Давайте завдання, що відповідають рівню розвитку дітей, щоб вони могли відчувати радість від досягнень.
    - ✓ Похвала повинна бути частиною процесу — визнавайте не тільки кінцевий результат, а й зусилля, що були докладені.
8. **Використовуйте позитивний зворотний зв’язок**
    - ✓ Давайте конструктивний зворотний зв’язок, звертаючи увагу на сильні сторони роботи учнів.
    - ✓ Ніколи не критикуйте творчі рішення учнів, надавайте поради у формі запитань і підказок, що сприяють саморозвитку.
9. **Підтримуйте емоційний розвиток учнів через творчість**
    - ✓ Заохочуйте дітей до вираження своїх емоцій та переживань через творчі завдання (наприклад, малювання на вільну тему).

- ✓ Створюйте проєкти, які дозволяють дітям ділитися своїми почуттями та взаємодіяти з оточуючим світом.

10. **Використовуйте інноваційні засоби і технології**

- ✓ Використовуйте сучасні технології для розширення можливостей самовираження (наприклад, створення цифрових колажів або відеопроєктів).
- ✓ Поєднуйте традиційні методи з новітніми технологіями для креативної реалізації ідей учнів.

Додаток Б

ПРАВИЛА КОМАНДНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ГРУПІ

1. **Поважайте думку кожного**
   - ✓ Кожен учасник має право висловити свою думку, навіть якщо вона відрізняється від інших.
   - ✓ Слухайте один одного уважно, не перебивайте.
2. **Працюйте на спільний результат**
   - ✓ Головна мета — досягнення спільної цілі, тому важливо координувати зусилля і допомагати один одному.
   - ✓ Не розділяйте роботу лише на індивідуальні завдання — обговорюйте рішення разом.
3. **Розподіляйте ролі справедливо**
   - ✓ Кожен учасник команди повинен мати чітко визначену роль і завдання відповідно до своїх здібностей і інтересів.
   - ✓ Всі учасники повинні мати рівну кількість роботи, щоб уникнути перевантаження когось одного.
4. **Будьте відповідальними за свою частину роботи**
   - ✓ Кожен повинен відповідати за виконання свого завдання, щоб не підводити команду.
   - ✓ Якщо виникають проблеми, повідомляйте про це вчасно, щоб уникнути затримок у виконанні спільного проєкту.
5. **Дотримуйтесь узгодженого плану**
   - ✓ Разом розробіть план дій і чітко дотримуйтеся його, щоб уникнути хаосу в процесі роботи.
   - ✓ Якщо необхідні зміни, обговорюйте їх спільно, не приймайте одноосібних рішень.
6. **Допомагайте один одному**

- ✓ Підтримуйте учасників команди, якщо вони стикаються з труднощами.
- ✓ Взаємодія та допомога роблять роботу ефективнішою і покращують атмосферу в групі.

7. **Будьте відкритими до компромісів**
   - ✓ Якщо виникають суперечки або різні погляди, намагайтеся знайти компромісне рішення, яке влаштовуватиме всіх.
   - ✓ Пам’ятайте, що командна робота вимагає гнучкості і готовності до співпраці.
8. **Заохочуйте активну участь кожного**
   - ✓ Усі члени команди повинні мати можливість вносити ідеї та пропозиції.
   - ✓ Активна участь кожного учасника сприяє розвитку взаємної довіри та впевненості у групі.
9. **Вирішуйте конфлікти конструктивно**
   - ✓ У разі виникнення конфліктів, обговорюйте їх спокійно та з повагою один до одного.
   - ✓ Уникайте особистих образ і фокусуйтеся на вирішенні проблеми.
10. **Хваліть і підтримуйте одне одного**
    - ✓ Заохочуйте хорошу роботу учасників команди, діліться успіхами.
    - ✓ Підтримка й визнання досягнень підвищують мотивацію та зміцнюють командний дух.

Додаток В

АНКЕТА ДЛЯ БАТЬКІВ З ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ

Шановні батьки!
Ця анкета допоможе нам краще зрозуміти ваше бачення формування культурної компетентності вашої дитини в школі. Будь ласка, відповідайте на запитання щиро. Ваша думка дуже важлива для покращення освітнього процесу.

1. Як ви оцінюєте рівень культурної обізнаності вашої дитини?

☐Дуже високий

☐Високий

☐Середній

☐Низький

☐Дуже низький

2. Чи знайомить ваша дитина вас із культурними традиціями, які вона вивчає в школі?

☐Так, часто

☐Іноді

☐Рідко

☐Ніколи

3. Як ви оцінюєте роль мистецьких дисциплін (музика, образотворче мистецтво) у формуванні культурної компетентності вашої дитини?

☐Дуже важлива

☐Важлива

☐Не дуже важлива

☐Не важлива

4. Чи обговорюєте ви з дитиною питання культури, мистецтва, традицій вдома?

☐ Так, часто
☐ Іноді
☐ Рідко
☐ Ніколи

5. Які культурні заходи (вистави, екскурсії, фестивалі тощо) ви відвідуєте з дитиною?

☐ Часто

☐ Іноді
☐ Рідко
☐ Ніколи

6. Як ви вважаєте, наскільки важливим є залучення дитини до вивчення культурних традицій інших народів?

☐ Дуже важливе
☐ Важливе
☐ Малозначуще
☐ Не важливе

7. Яку роль, на вашу думку, відіграють позакласні заходи (екскурсії, театральні вистави, виставки) у формуванні культурної компетентності дитини?

☐ Дуже велику
☐ Велику
☐ Маленьку
☐ Не відіграють ролі

8. Чи хотіли б ви, щоб школа організовувала більше заходів, присвячених вивченню культури?

☐ Так, дуже хотілося б
☐ Можливо
☐ Це не дуже важливо для мене
☐ Ні, це не потрібно

9. Які форми роботи в школі, на вашу думку, найбільше сприяють формуванню культурної компетентності (оберіть до 3 варіантів)?

☐ Екскурсії до музеїв, театрів, виставок
☐ Творчі проекти (малювання, музика, театральні вистави)
☐ Свята та фестивалі
☐ Читання і обговорення літературних творів
☐ Культурологічні дискусії і тематичні уроки

10. Як ви оцінюєте вплив сучасних технологій (інтернет, соціальні мережі) на культурне виховання вашої дитини?

☐ Позитивно
☐ Нейтрально
☐ Негативно

11. Що, на вашу думку, може покращити формування культурної компетентності дитини в школі?

12. Чи готові ви співпрацювати з вчителями для розвитку культурної компетентності вашої дитини?

☐ Так

☐Ні

☐Частково

Дякуємо за ваші відповіді!